

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
ZİRAAT FAKÜLTESİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANA BİLİM DALI

ANTAKYA ÖRNEĞİNDE
TARİHİ EV BAHÇELERİ

VECİHE ANJELİN AKBAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTAKYA
HAZİRAN 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IV
1.GİRİŞ.....	1
2.ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	3
3.MATERYAL VE YÖNTEM.....	5
3.1. Materyal.....	5
3.2. Yöntem.....	5
4.ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	7
4.1.Antakya'nın Doğal Yapısının İncelenmesi.....	7
4.2.Konuyla İlgili Literatür Çalışması ve Envanterler.....	10
4.2.1.Antik Çağ Dönemi.....	10
4.2.1.1. Antik Çağa Ait Avlulu Antakya Evleri.....	14
4.2.1.2. Pyscheler'in Kayığı Evi.....	15
4.2.1.3. Büfe Evi.....	17
4.2.1.4.Dionysus ve Ariadne Evi.....	18
4.2.1.5.Avlulu Ev.....	21
4.3.Antakya Mozaik Müzesindeki Diğer Mozaikler.....	22
4.3.1. Oceanus ve Thetis Mozaïği (1).....	23
4.3.2. Oceanus ve Thetis Mozaïği (2).....	23
4.3.3. Narcissus ve Echo Mozaïği.....	24

4.3.4. Dansözler Mozaiği.....	25
4.3.5. Zenci Balıkçı Mozaiği.....	25
4.3.6. Mutlu Kambur Mozaiği.....	25
4.3.7. Kemgöz (Kaıcy) Mozaiği.....	26
4.3.8. Soteria Mozaiği.....	27
4.3.9. Sarhoş Dionysus Mozaiği.....	28
4.3.10. Mevsimler Mozaiği.....	29
4.4. Depremler ve İstilalar.....	30
4.4.1. Depremler.....	30
4.4.2. İstilalar.....	31
4.5. Osmanlı Türklerinde Bahçe Sanatı.....	32
4.5.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan, İstanbul'un Fethine Kadar Geçen Devir.....	32
4.5.2. İstanbul'un Fethinden, Lale Devri Başlangıcına Kadar Geçen Devir.....	33
4.5.3. Lale Devri.....	34
4.5.4. Lale Devrinden, Cumhuriyetin İlanına Kadar Devam Eden Devir.....	35
4.6. İç Bahçe ve Ev İle Bağlantı.....	35
4.7. Seyahatnamelere Göre Eski Antakya.....	37
4.8. Konuya Ait Görsel Çalışmalar ve Diğer Yerleşimlerdeki Benzer Örnekler.....	45
4.8.1. Eski Antakya Evleri ve Ev Bahçeleri.....	45
4.8.2. Geleneksel Gaziantep Evleri.....	60

4.8.3.Kuzey Kıbrıs'taki Benzer Evler ve Dini Yapılar.....	64
4.8.4.İspanya'da Benzer Yapı Örnekleri.....	66
5.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKLAR.....	74
ÖZGEÇMİŞ.....	76

ÖZET

Bu araştırma, Antakya'daki avlulu evlerin tespiti, Antakya'daki ev- avlu ilişkisinin tarihsel gelişiminin incelenmesi ve bunun yaşam tarzını nasıl etkilediğinin saptanması amacıyla yapılmıştır.

Araştırma boyunca, Antakya'daki avlulu evlerin, Güney Anadolu, Kuzey Kıbrıs, Suriye ve Güney Avrupa'daki birçok ev ile aynı özellikleri taşıdığı görülmüştür. Bulgulardan da anlaşılacağı gibi, bu bölgede çeşitli medeniyetler, bir çok güzel iz bırakmıştır. Bu çalışmada da göreceğiniz üzere, farklı kaynaklardan bulunan ve araştırılan tarihi ev ve ev bahçeleri, Antakya'nın ne denli özel bir kent olduğunun kanıtıdır.

Antik Çağ Yunan evlerinden tutun da, Roma, Helen ve en sonunda da Osmanlı-Arap mimarisinin karışımına kadar, bu evlerde her türlü özelliği görmek mümkündür. Tarihi boyunca, özellikle de Roma ve Bizans döneminde dört defa başkent olan Antakya, ne yazık ki Osmanlı devrinde hiç önemslenmemiş, hatta bir köy haline getirilip bir kenara itilmiştir. Suriye'nin Halep'e bağlı bir sancağı durumunda kalarak, önceki ihtişamlı konumunu tamamen yitirmiştir. Bir kez daha tarihin tekerrür ettiğini görmekteyiz. Çünkü son 10 yıldır, sürekli turist akınına uğrayan kentimizde, yetkililerin ve halkın da desteği ile çok güzel çalışmalar yapılmıştır. Bunlara örnek olarak, restore edilen ve eski bir Antakya evi olan Gaziler Derneği'ni; bunun yanında Katolik Kilisesi'ni ve restorasyondan sonra Mimarlar Odası olarak kullanılan diğer bir eski Antakya evini de gösterebiliriz.

Antakya'nın birçok medeniyete kucak açmış, farklı kültürlerin en güzel özelliklerini alarak içine sindirmiş ve kendine has insancıl dokusunu, hoşgörüsünü de hiçbir zaman kaybetmemiş olduğu, bu çalışmayla bir kez daha ortaya çıkmıştır.

2006, 76 sayfa

Anahtar kelimeler: Avlu, Ev Bahçeleri, Eski Antakya Evleri, Antik Çağ Avlulu Evleri, Roma Medeniyeti, Osmanlı Dönemi, Mozaikler.

ABSTACT

This study was performed to define the courted houses in Antioch and to investigate relationship between house and court, than find that how they affected each other into the lifetime.

During the study period, we saw many of courted houses which has been protected. Also in South Anatolia, North Cyprus, Syria and South Europe had shown many similarities between Old Antioch Courted Houses. In this place, different civilizations had left a lot of beautiful footprints. As you'll see from this study, investigations from different foreign sources show us how Antioch and its courted houses are very special. From Ancient Greek houses to Rome and Hellene, at lest the mixed of Ottoman- Arabian architecture, we can see many similarities with Ancient Antioch Courted Houses. Along its history, especially the reign of Rome and Byzantine, Antioch had been capital city four times. But unfortunately, in the reign of Ottoman, this city had been lost its importance completely. Also had been a village that bound to a Syria's city of Aleppo. But now, we see that the history's repeat again. Last ten years, Antioch city's full of tourists and with help of people, a lot of duty had made. The 'Association of War Veterans' ; the 'Catholic Church' and the 'Chamber of Architects' are examples of Ancient Antioch Courted Houses which using after restoration .

With this study, we can say that Antioch had never lost its humanism and tolerance when taken all beauties of different culture's special features with embraced all different civilizations inside.

2006, 76 Papers

Key Words: Courtyard, House Gardens, Old Antioch Houses, Ancient Reign Courted Houses, Rome Civilization, Otoman Reign, Mosaic Pavements.

ÖNSÖZ

Antakya hakkında çok az literatür çalışması vardır. Ancak son zamanlarda, özellikle eski yaşam kültürüne özleme dayalı olarak, eski Antakya evleri daha çok ziyaretçi çekmekte ve amatör ya da profesyonel olarak incelenmektedir.

“Antakya’nın avlulu evleri” adıyla, daha önce bu konu hakkında, kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, öncelikle; bu konuda araştırma yapmam için beni yönlendiren ve sonrasında hiçbir yardımı esirgemeyen, sevgili hocam Yrd.Doç.Dr. Mustafa ATMACA’ya en derin şükranlarımı sunarım.

Peyzaj Mimarlığı bölümü öğretim üyeleri Prof.Dr. Kamuran Güçlü’ye, Doç.Dr. Fatih Evrendilek’e, Yrd.Doç.Dr. Kayhan Kaplan’a, Arş.Gör. Aysel Güzelmansur’a, Dr. İsmail Güzelmansur’a ve Betül Ozanbay Akbay’a yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili babam, annem, kardeşlerim, eşim ve canım oğlum... İnsanın en büyük serveti ailesidir. Hiçbir zaman, hiçbir koşulda benden esirgemediğiniz desteğiniz, anlayışınız ve sevginiz sayesinde beni dünyanın en şanslı insanlarından biri haline getirdiniz. Bu çalışmayı sizlere ithaf ediyorum.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.2.1. Antakya'nın sembolü 'Tyche Heykeli'	13
Şekil 4.2.2. Pyschelerin Kayığı Evi Planı.....	16
Şekil 4.2.3. Pyschelerin Kayığı Mozaïği.....	17
Şekil 4.2.4. Büfe Mozaïği	18
Şekil 4.2.5. Dionysus ve Ariadne Mozaïği.....	19
Şekil 4.2.6. Dionysus ve Ariadne Evi Planı.....	20
Şekil 4.2.7. Avlulu Ev Planı	21
Şekil 4.3.1. Oceanus ve Thetis Mozaïği.....	23
Şekil 4.3.2. Oceanus ve Thetis Mozaïği.....	23
Şekil 4.3.3. Narcissus ve Echo Mozaïği.....	24
Şekil 4.3.4. Dansözler Mozaïği.....	25
Şekil 4.3.5. Zenci Balıkçı Mozaïği.....	25
Şekil 4.3.6. Mutlu Kambur Mozaïği.....	25
Şekil 4.3.7. Kemgöz (Kaicy) Mozaïği.....	26
Şekil 4.3.8. Soteria Mozaïği.....	27
Şekil 4.3.9. Sarhoş Dionysus Mozaïği.....	28
Şekil 4.3.10..Mevsimler Mozaïği.....	29
Şekil 4.7.1. İran Çarkı ve Saint Paul Kapısı.....	41
Şekil 4.7.2. Girgus Adeeb'e Ait Avlulu Ev Gravürü.....	43
Şekil 4.7.3. Antakya'da Çarşı İçinde Yaşam.....	43
Şekil 4.7.4. Ulu Cami Gravürü.....	44
Şekil 4.8.1. Zenginler mah. Gazipaşa cad. no:29 . Avlulu Ev	47
Şekil 4.8.2 . Şehitler mah. no:29 . Avlulu Ev.....	48
Şekil 4.8.3. Şehitler mah. no:29 . Avlulu Ev.....	48
Şekil 4.8.4. Ulucami cad. Yıldız sok. no:35. Avlulu Ev.....	49
Şekil 4.8.5 Zenginler mah. Katsal sok. Avlulu Ev.....	50
Şekil 4.8.6. Zenginler mah. Katsal sok. Avlulu Ev.....	50
Şekil 4.8.7. Zenginler mah. Kastal sok. Avlulu Ev.....	51
Şekil 4.8.8..Ulucami cad. Yıldız sok.no:11.....	52
Şekil 4.8.9. ve Şekil 4.8.10. Kurtuluş cad. Sarılar mah. No:28.....	53

Şekil 4.8.11. Kurtuluş cad. Affan Kahvesi arkası. No:26.....	54
Şekil 4.8.12. Kurtuluş cad. Affan Kahvesi arkası. No:26.....	55
Şekil 4.8.13. Kurtuluş cad. Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifi.....	56
Şekil 4.8.14. Kurtuluş cad. Esn. ve San. Koop. ve eski bir ev.....	57
Şekil 4.8.15. Kurtuluş cad. Esn. ve San. Koop. ve eski bir ev.....	57
Şekil 4.8.16 Kurtuluş cad. Katolik Kilisesi.....	58
Şekil 4.8.17. Kurtuluş cad. Katolik Kilisesi.....	58
Şekil 4.8.18 . Katolik Kilisesi Misafirhanesi.....	59
Şekil 4.8.19. Katolik Kilisesi Misafirhanesi.....	59
Şekil 4.8.20 . Gaziantep Evleri ve Dar Sokakları.....	61
Şekil 4.8.21. Gaziantep Evleri ve Dar Sokakları.....	61
Şekil 4.8.22. Avlulu bir Gaziantep Evi Yer Döşemesi.....	62
Şekil 4.8.23. Avludan Çıkan Merdiveniyle Eski bir Antep Evi.....	63
Şekil 4.8.24. Kuzey Kıbrıs'ın Dar Sokakları.....	64
Şekil 4.8.25. Kıbrıs Lefkoşe'de Cumbalı Evler.....	65
Şekil 4.8.26. İspanya Barcelona'da Saint Elulia Katedrali.....	66
Şekil 4.8.27. İspanya ve Lefkoşe'de Kiliselerin İç Avluları.....	67
Şekil 4.8.28. İspanya ve Lefkoşe'de Kiliselerin İç Avluları.....	67
Şekil 4.8.29. İspanya ve Lefkoşe'de Mahkeme Binaları Avluları.....	68
Şekil 4.8.30. İspanya ve Lefkoşe'de Mahkeme Binaları Avluları.....	68
Şekil 4.8.31. Antakya ve Girne'de Antik Çağ Kilise Cepheleri.....	69
Şekil 4.8.32. Antakya ve Girne'de Antik Çağ Kilise Cepheleri.....	69
Şekil 5.1. Minare ve Çan. Kùltürlerin Kardeşliğı.....	72

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, “Avlulu Ev” olarak hayatımızda yer bulan bir çok bahçeli konut incelenmiştir. Bu konutlardan büyük çoğunluğunun yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu, çok az bir bölümünün ise iyileştirilerek halen kullanımda olduğu tespit edilmiştir.

Her canlı gibi, insanların da vücudunda sabit bir statik elektrik yükü vardır. Toprakla doğrudan temas içinde olmayan insanlarda bu elektrik rahatsız edecek şekilde toplanır ve önem teşkil etmeyen olaylar karşısında bile asabiyet gösterilmesine neden olabilir.

Avlulu ev bahçelerinde yaşayan insanlar sürekli toprakla iç içe bir yaşam sürdürmektedirler. Bu evlerde yaşayan aile bireylerinin genelde sakin insanlar oldukları ve uzun yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak avlulu evlerde bulunan bahçelerin önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Bir diğer önemli konu da, bu tip bahçeli ve genellikle iki katlı olan evlerin, apartmanların aksine, birbirleriyle mesafeli olmalarından dolayı, insanlara daha geniş yaşam alanı sunabilme özelliklerinin olmasıdır. Bu mesafeyi sağlayan da, aradaki avlu içinde bulunan ağaçlardır. Bu ağaçlar, çevredeki oksijenin artmasına neden olduğundan, sürekli temiz hava ile, daha sağlıklı bir ortam yaratmaktadırlar. Bir anlamda hava kirliliğini engelleyerek insan sağlığına katkıda bulunmaktadırlar. Araştırma sonucuna göre, bu tarz avlulu ve bahçeli evlerin, insanların hem ruh sağlığının, hem de bedensel sağlığının korunmasına gerçekten büyük katkı sağlayan, çok önemli yapılar oldukları tespit edilmiştir.

Psikologlar, sinir hastalıklarının tedavisi amacıyla hep ağaçlık, yeşillik, sakin mekanları önermektedirler. Avlulu evlerde yaşayan halk, bu mekanları evinin içine taşımış, kendi yaşamının bir parçası haline getirmiştir.

Bu nedenle bu tür mekanların egemen olduğu kentlerde psikologlar yok denecek kadar azdır. Metropollerin yalnızlaştırdığı insanların aksine, burada yaşam hep kalabalıktır. Birçok medeniyeti içinde barındırmış bir şehir olarak, hoşgörüsü çok gelişmiş olan halk, hep birbirinin derdine ortak olma çabası içindedir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Özellikle Roma döneminde Helen kültürünün birçok izini taşıyan Antakya, tarihte dört defa başkent olmuş, kültür, sanat açısından çok gelişmiş, hatta tarihi Roma Olimpiyatlarına sahne olmuş bir şehirdir.

Antakya evleri için; Safranbolu evleri, Mardin evleri, Trabzon evleri, Urfa evleri gibi, sadece mimari tarzda birçok inceleme yapılmıştır. Ancak, “Antakya’nın Avlulu Evleri” alanında yapılan özel bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu araştırmada eski Antakya kent dokusu incelenmiş, peyzaj değeri açısından geçmiş medeniyetlerin izleri araştırılmıştır. Antakya ile ilgili yapılan çalışmalar ise sırasıyla aşağıdaki gibidir:

DEMİR (1996) “*Çağlar İçinde Antakya*” adlı eserinde, Antakya hakkında detaylı bir çalışma yapmıştır. Antakya’nın birinci Dünya Savaşı ve sonrasına, kendi başına cumhuriyet oluşundan, referandumla Anavatan’a katılmasından, Eski Antakya evlerinden ve dar sokaklarından bahsedilen, çok değerli bir çalışmadır.

DİKOLCAY (1992), eski Osmanlı bahçe örneklerinin de yer aldığı çalışmada, bahçelerin tarihsel gelişim evreleri araştırılmış ve örneklerle anlatılmıştır.

DOWNEY (1963), eserinde Antakya’da yerleşim göstermiş eski uygarlıklardan ve yaşayış biçimlerinden, yaptıkları mimari eserlere kadar detaylı bir araştırma yapmıştır.

DOWNEY (1961), Eski Roma çağlarından Arap hakimiyetine kadar olan dönemde olan tüm olayları, sırasıyla Antakya’nın hangi uygarlıkların hakimiyeti altına girdiğini anlatan eserinde Downey, detaylı açıklamalarla tarihi olayları tüm açıklığıyla dile getirmiştir.

GROUSSET (1934), Haçlı seferlerinde, Hristiyan orduları, Kudüs’e seferleri sırasında Antakya’ya gelişlerinden ve Antakya’yı istila edişlerinden söz etmiştir. Yıllarca Pers istilasında kalmış olan bu şehri, Hristiyan bir memleket haline getirmiş, zorlu mücadeleler sonrasında burayı ele geçirmişlerdir. Savaş sırasında olan birçok mucizevi hikayelerden ve Antakya için harcanan çabadan bahsedilmiştir.

JACQUOT (1931), Antakya Turizm Komitesi tarafından basılan eserde, Jacquot, şehrimizde bulunan tarihi ve turistik mekanlardan, bunlarla ilgili bulunan

kalıntıların geçmişlerinden ve hangi tarihte ortaya çıkarıldığından ve mozaiklerden bahsedilmiştir.

KESKİL (1964), Antakya Arkeoloji Müzesi'nde tanıtılan tarihi eserlerin ve mozaiklerin anlatıldığı çalışmada, ayrıca Antakya ve yakın çevresinde bulunan Saint Pierre Kilisesi, Cehennem Kayıkçısı ve daha bir çok tarihi kalıntılardan da bahsedilmiştir.

LEVİ (1947), özellikle Antakya'nın İ.S. I. ve II. yüzyıllarda inşa edilen evleri ve planları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Özellikle de antik çağ Antakya evleri konusu üzerineengin bilgiler veren eserde, antik Roma ve Helen kültürünün, antik çağ evleri üzerinde büyük etkisi olduğu belirtilmektedir. Mozaiklerin çıkarıldığı ev planlarından ve mozaiklerden oldukça bahsedilmiştir.

MARTIN (1956), Antik çağ Antakya'sından "Yunan Antakya'sı" olarak söz eder. Özellikle Yunan, Helen kültürünün etkin olduğu İ.S. I., II. ve III. yüzyıllardaki Yunan etkilerinin hakim olduğu Antakya ve çevresi irdelenmektedir.

NAUMANN (1975), İ.Ö. V. ve IV. yüzyıllar arasında yapılmış olan eski mimari kalıntıları, özellikle de Suriye sınırında bulunan antik ev kalıntılarını incelemiş ve değerli yorumlar yapmıştır. Bu bulgular ışığı doğrultusunda, Antik Çağ evleri ve yaşam biçimi hakkında detaylı bilgi edinilmiştir.

STILLWELL (1961), Antakya'nın Antik Çağ evlerini incelemiştir. Özellikle Harbiye ve çevresinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ev planları konusunda yapılmış iyi bir çalışmadır.

USMAN (1958), Antik Çağ Antakya Evleri konusunda, yabancı kaynaklar haricindeki tek yerli kaynaktır. Doro Levi gibi Antik ev çalışmalarına ışık tutan bir kaynak olup, ev planlarının incelenmesi konusunda faydalı bilgiler vermiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırma alanını Antakya şehrinin eski kent dokusu oluşturmaktadır. Antakya'daki avlulu evlerin çoğunlukta olduğu Kurtuluş Caddesi, Affan Mahallesi, Saray Caddesi, Habib Neccar Dağı etekleri ve Harbiye Belediyesi çalışma süresince ele alınmıştır.

3.2. Yöntem

Bu araştırma iki bölümde gerçekleştirilmiştir. Birinci bölümde, Antakya'nın antik dönemine ait avlulu evler ve bahçeleri çalışılmıştır. Mozaik Müzesi'nde bulunan mozaikler ve Harbiye'den çıkartılan diğer kalıntılar araştırma konusu içinde yer almıştır.

İkinci bölümde, Fransız ve Suriye yaşayış tarzının etkisinin görüldüğü Eski Antakya evleri ve bahçeleri özellikle Kurtuluş Caddesi, Saray Caddesi ve Affan Mahallesi'nde incelenmiştir. Araştırma süresince gerçekleştirilen diğer çalışmalar aşağıda belirtilmiştir:

1. Antakya yöresinin coğrafik, jeolojik ve iklimsel yapısının incelenmesi. Bunun için Türkiye iklim kılavuzundan ve çeşitli ansiklopedilerden yararlanılmıştır. Yörenin iklim yapısının ve toprak özelliklerinin, yetiştirilen bitki türlerine etkisi, özellikle de avlularda yetiştirilen bitki özelliklerine etkisi araştırılmıştır.
2. Konuyla ilgili literatür çalışması ve envanterler; özellikle de Antik Çağ dönemine ait araştırmalar yapılmıştır. Eski Antakya evlerinin ve Antik Çağ'a ait Yunan, Helen, ve Roma kültürünü taşıyan avlulu evlerle kıyaslanması, değişen kültürün ve yaşam tarzının evlere ve avlulara etkisi incelenmiştir.
3. Yakın Türk tarihimize ait bahçe anlayışının incelenmesi, Osmanlı Türklerinde bahçe sanatı, iç avlular, iç bahçe ve ev bağlantısının incelenmesi sonucundaki literatür çalışmaları yapılmıştır.
4. Seyahatnamelere göre Eski Antakya kent dokusunun ve yaşayış biçimlerinin tasvirinin ve gravür çalışmalarının incelenmesi.
5. Konuya ait görsel çalışmalar; eski kent dokusu içinde kalmış avlulu evlere gidilip fotoğrafların çekilmesi, avlularda yetiştirilen bitkilerin tespiti, avlu şekilleri ve kullanım biçimleri, ev-avlu-sokak ilişkilerinin araştırılması.

6. Benzer yapı gösteren diğ er yerleşimlerdeki avlulu ev  rnekleri; Gaziantep, Kuzey Kıbrıs, Güney Avrupa, Suriye ve benzeri avlulu ev  rneklerinin Antakya avlulu ev örnekleriyle aralarındaki benzer özelliklerin ortaya konulması.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Antakya Yöresinin Doğal Yapısının İncelenmesi

Hatay ilinin merkezi olan Antakya, Türkiye'nin güney sınırında olan bir ilimizdir. $36^{\circ}10'$ kuzey enlemi ve $36^{\circ}06'$ doğu boylamında bulunur. Akdeniz iklim bölgesinin doğusunda, kıyıdan 22 km içeride olan kentin denizden yüksekliği yaklaşık 80 m kadardır. Kuzeyde Amanos (Nur) Dağları ile güneyde Kel Dağı (Cebel-i Akra) arasında kalan, Aşağı Asî Vadisi'nin başlangıcında, Kel Dağı'nın kuzeydoğusunda, 440 m. rakımlı Habib Neccar Dağı eteklerinde bulunur (Anonim, 1995).

Doğanın ekolojik dengesinin insan eliyle tahrip edilmesinin örneklerinden biri de, eskiden 16 km. uzunluğunda, 10 km. genişliğinde olan; Asî Nehri, Karasu ve Afrin Çayı ile beslenen Amik Gölü'nün kurutulmasıyla tarım arazisi olarak kullanıma açılmasıdır. Çevresindeki bataklık araziyle beraber, 310 km².yi bulan arazi, DSİ tarafından yürütülen ve 1955 yılında başlanıp, 1980 yılında tamamlanıp, zirai tarım yapılması amacıyla çiftçilere dağıtılmıştır (Anonim, 1995).

Gölün kurutulması çalışmaları sırasında, Asî Nehri'nin gölün içinden geçen kısmı da ıslah edilmiş ve düzgün bir kanal haline getirilmiştir. Kaynağı Lübnan Dağları'nda bulunan, büyük bir kısmı Suriye topraklarında olan Asî Nehri'nin toplam uzunluğu 380 km'dir. Kuzey yönünde yaklaşık 30 km. boyunca Türkiye-Suriye sınırını oluşturacak şekilde akan Asî Nehri, topraklarımıza girdikten sonra batıya döner ve Amik Ovası'ndan güneydoğuya doğru yönelir ve 40 km. sonra, Samandağı'nın güneyinde bir delta oluşturarak Akdeniz'e kavuşur (Anonim, 1995).

Antik Çağ'da küçük tonajlı nehir gemilerinin seyahatine uygun olan ve Antakya'yı Akdeniz'e asırlarca su yoluyla taşımış olan Asî Nehri'nin Antakya içinden geçen ve bir kanal haline getirilmiş olan yatağı 2 km. uzunluğunda ve 35 m. genişliğindedir (Anonim,1995).

Bölgenin bitki örtüsü, kaçak yapılaşma nedeniyle oldukça azalmış olan, Kel Dağ'daki ardıç, meşe, kayın, kızılçık, kavak, çınar ormanları ve yanındaki mersin, defne, kekik ve lavanta kaplı makiliklerden oluşur. Kel Dağ'daki orman alanları, Halep çamı, yapraklarını dökmeyen meşe ve kayın ağaçlarından oluşur (Anonim, 1973).

Antakya ve civarında Akdeniz iklim tipi egemendir. Bu nedenle yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Ancak dağ ve kıyı şeritleri arasındaki yükseklik farkından ötürü, sıcaklık iç kesimlere gidildikçe düşmektedir. Bunda, yazın rüzgarın daha hızlı esmesi de etki etmektedir. Antakya’da yıllık sıcaklık ortalaması 18.2°C’dir. En yüksek sıcaklık 26 Ağustos 1962’de 43.9°C, en düşük sıcaklık ise 15 Ocak 1950’de -14.6°C olarak kaydedilmiştir. Yılın 148.2 günü açık, 156.2 günü bulutlu, 60.5 günü kapalı geçer. Antakya’da yaz günleri ortalaması yılda 172 gün, donlu günlerin ortalaması 7 gün, karlı gün ortalaması ise 0.9 gün olarak tespit edilmiştir (Anonim, 1995).

Yıllık ortalama nem oranı %69’dur. Antakya’da yağışlar kışın en yüksek değerine ulaşır. Sonbahar ve ilkbaharda daha az, yazın Temmuz ve Ağustos aylarında ise hiç yağış görülmez. Yıllık yağış ortalaması 1173.4 mm’dir (ÇÖLAŞAN, 1970).

Antakya’nın verimli tarım alanlarında pamuk, zeytin, buğday, meyve ve sebze yetiştirilir. Bunun yanında zeytinyağı ve sabun fabrikaları, çırçır dokuma atölyeleri, ayakkabı, mobilya imalathaneleri, kentteki belli başlı sanayi ürünleri üretim merkezleridir. Şehir merkezine yakın tüm üretim merkezleri, demir, mobilya, plastik doğrama atölyeleri, 2005 yılı içinde, İskenderun yolu üzerindeki Yeni Sanayi Sitesi’ne taşınmış, kentin trafik yoğunluğunun azalması sağlanmıştır. Ayrıca Topboğazı’nda kurulan Organize Sanayi Sitesi’nde cam fabrikası, tüp gaz üretim ve dolum tesisi gibi fabrikalarla kent, kendine yeterli bir hale getirilmiştir.

Kuruluşunda uygulanan şehircilik nizamı ile Antakya, Helenistik Çağ kentlerinin tipik örneklerindendir. Miletos’ta doğmuş şehir plancısı ve mimar Hippodamos’un geliştirdiği şehircilik nizamı olduğu için tarihte ‘*Hippodamos tarzı plan*’ olarak bilinen ve Helenistik Çağ boyunca bir çok kentte uygulanmış olan bu tarz, belirli bir disiplin içinde, birbirine dik ve paralel cadde ve sokakların meydana getirdiği yapı adacıklarından oluşan ‘ızgara plan’dır. Bu disiplin içinde kurulan kentlerde sokaklar kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda gelişmekte idi. Ancak bu yönlendirme sabit bir kural olarak uygulanmamıştır. Topografyanın getirdiği zorlamalar karşısında sokaklar bazen başka yöne açılabilirdi. Her türlü arazide uygulanan ızgara plan bu nedenle, düz arazilerde çok sade bir şema oluştururken, arızalı arazilerde hareketli bir çözüme kavuşturmuştur (DEMİR, 1996).

Antakya’da topografik koşullar nedeniyle sokakların bu plana uymadığı ve bu nedenle şehir planının düzgün olmayan bir dikdörtgen içinde geliştiği anlaşılmaktadır.

Antakya’da sokakların, kış aylarında güneşi, yaz aylarında ise Asi Vadisi’nden eserek kenti nispeten serinleten rüzgarı alacak şekilde yönlendirildiği görülür. Meteorolojik kayıtlara göre, Antakya’da rüzgar, genel olarak hafif esinti şeklindedir. Ancak Mayıs ayında başlayan ve Ağustos ayının sonuna kadar devam eden rüzgar, esme sayısı ve hızı itibarıyla en şiddetli rüzgar niteliğinde, güneybatı yönünden esmektedir. Antakya’nın Antik Çağ planları incelendiğinde, kentin, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda , sokakların rüzgarı en elverişli şekilde alması biçiminde kurulduğu görülmektedir. Bu husus, kentin kuruluşunda uygulanmış olan şehircilik nizamından günümüze izleri kalmış olan bazı sokak istikametlerinin ortaya koyduğu bir gerçektir (DEMİR, 1996).

Araştırma alanı kapsamında bulunan Kurtuluş Caddesi ve gerisinde Habib Neccar Dağı eteklerindeki Orhanlı Mahallesi’nde bu düzen görülmektedir. Avlulu evlerin hiç bozulmadan, günümüzde hala kullanılabilir nitelikte olduğu, yazın sıcaklıkların en üst seviyelere ulaştığı günlerde bile, bu evlerin ve sokakların, rüzgarı alarak serinlik verdiği tespit edilmiştir. Çoğunlukla ortasında küçük birer süs havuzu bulunan avlulu evlerin, görsellikten çok işlevselliği ön plana çıkar. Evler küçük bile olsa, mutlaka süs havuzu bulunur. Yazın meyve-sebzeleri serin tutmak amacıyla da kullanılan bu havuzlar, serinliği de sağlar. Aynı özellik Suriye avlulu ev tiplerinde de görülmektedir. Antakya-Halep yolu üzerinde, Tell-Tayinat ve Tell-Açana şehirlerinde yapılan kazı çalışmaları da bunu kanıtlamaktadır (DEMİR, 1992).

Bu avlularda, mevsim özellikleri doğrultusunda yetiştirilen bitki-ağaç türleri hemen hemen aynıdır. Her avluda mutlaka kolonya çiçeği ve limon ağacı vardır. Genelde asma ağacı gölge vermesi amacıyla bir pergola yanına ekilir ve yaprakları pergolaya sarılır. Erik (*Prunus domestica*), portakal (*Citrus sinensis*), turunç (*Citrus aurantium*), mandalina (*Citrus rediculata*) ve ender rastlansa da nar (*Punica granatum*) ağacı, avluda yetiştirilen popüler ağaçlardır. Genel olarak avlu duvarı kenarlarına dizilir. Geniş avlularda ise, oturma bölümünden ayrı olarak bir bahçe düzenlenmiş olduğu görülür. Bu bahçelerin küçük bir bölümünde ise çilek, domates , nane, maydanoz gibi yemişlerin olduğu yerler vardır (Anonim, 1995).

4.2. Konuyla İlgili Literatür Çalışması ve Envanterler

4.2.1. Antik Çağ Dönemi

Antakya, zengin tarım arazileri, su kaynakları, ticaret yolları ve doğal güzellikleri ile, yüzlerce yıl medeniyetleri barındırmış; hem dinlerin, hem de çeşitli kültürlerin beşiği olmuş bir şehirdir. Yapılan arkeolojik kazılar, İÖ 4. bin ve İÖ 3. bin başlarında, bu çevrede, ‘kent devletleri’ şeklinde yerleşmeler olduğunu gösterir.

Amik Ovası’nın doğusunda, Antakya-Halep yolu yakınında bulunan Tell-Tayinat ve özellikle Tell-Açana’da (Alalah), 1934 yılından bu yana yapılan kazılarda, İÖ XVII-XII. yüzyıllar arasında inşa edilmiş, dikdörtgen planlı, avlulu, çok odalı evler ve tapınaklar, ön avlulu saraylar ve savunma yapıları bulunmuştur. Ayrıca, Tell-Açana yerleşme höyüğünde yapılan kazılarda ortaya çıkan parçalar, buranın Kalkolitik Çağ’dan beri (İÖ 5. bin-4. bin) bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir (NAUMANN, 1975).

Buluntulardan ortaya çıkan bir diğer sonuç da, İÖ 3. bin yılında, bazı kavimlerin Amik Ovası kanalıyla Anadolu’dan Filistin’e doğru hareket ederek, Mısır’a doğru uzanan, güney- kuzey doğrultusunda bir ticaret akısını meydana getirmiş olduklarıdır. Filistin ve Suriye sahillerini takiben, Güney Anadolu’ya gelen yollar ve bu yolları dik kesen Mezopotamya’dan gelerek Akdeniz’e ulaşan yollar, bu bölgeden geçmek zorundaydı. Grek’ler; Makedon’ların istilasına kadar bu yolları kullanmışlardı. Bu ticaret trafiğinin zaman içinde ilerlemesi, bölgenin askeri yönden kontrol altına alınması gerekliliğini her zaman gündemde tutmuştur (NAUMANN, 1975).

İÖ XVII. yüzyıl sonlarına kadar Mısır hakimiyetinde kalan bölge, bu tarihten itibaren Huriler ve Hititler tarafından istila edilmiştir. Hitit İmparatorluğunun İÖ 1200 yılında parçalanmasından sonra güneyde kurulan Sam’al Prensliği’nin iki yüzyıl kadar bağımsızlığını koruması ve İÖ 700 tarihinde Asur egemenliğini kabul etmesi ile bölge, Asur yönetimine geçmiştir. Daha sonra, Pers hükümdarı II. Kuras’ın İÖ 539’da Babil İmparatorluğu’na son vererek Mezopotamya ve Suriye’yi alması ile başlayan Pers hakimiyeti, Makedon istilasına kadar devam etmiştir (DOWNEY, 1961).

İÖ. 333 yılı Ekim ayında, Arbela (Erbil) yöresinde, Gavamela Ovası’nda Pers hükümdarı Dara’yı mağlup eden Büyük İskender, fetihlerine devam etmek amacıyla

Fenike'ye doğru ilerlerken, Antakya'nın doğusunda, bir pınar başında durur ve kaynaktan çıkan suyun annesinin sütü kadar tatlı olduğunu söyleyerek, buraya annesini ismini –Olympias- vererek bir çeşme yaptırır. Doğal güzelliklerin farkına vararak burada bir şehir kurmayı planlamış, ancak fetihleri nedeniyle fırsat bulamamıştır (DOWNEY, 1961).

İÖ.323'de Büyük İskender'in ölümünden sonra, imparatorluğun yönetimi ve toprakların paylaşımı, İskender'in Antigonos ve Seleucus I. Nicator isimli iki generali arasında gerçekleşti. İÖ. 301 yılında yapılan İpsus Savaşı sonucunda, Seleucus I. Nicator, General Antigonos'u yenerek, Suriye ve Mezopotamya'nın yönetimini eline aldı. Bu galibiyetten sonra, askeri strateji açısından daha güvenli olması sebebiyle, başkenti Süveydiye (Samandağ) yöresine taşıdı. Ancak bir müddet sonra, başkent denizden gelecek saldırılara uygun olması, genel hakimiyetin sağlanmasının da zor olması sebebiyle, başkenti yeniden taşınması gerektiğini düşünen Seleucus I Nicator, İÖ. 300 yılı 22 Mayıs'ında Antakya'yı başkent olarak kurmaya başlar. Kentin inşasında, General Antigonos'un yönetiminde başkent olan ve ele geçirildikten sonra harap edilen eski başkent Antigonia'nın yapı malzemeleri yeniden kullanılır. Rivayete göre, kentin kurulmasından önce yerinin belirlenmesi için Seleucus'un Zeus'a bir kurban kestiği, kurban etini kapalı bir kartalın bir müddet uçtuktan sonra, eti Antakya'nın bulunduğu yere attığı ve buna göre kentin yerinin belirlendiği söylenir. Seleucus I. Nicator, kente babasının ismini verir: Antiocheia (DOWNEY, G., 1963).

Hemen Zeus için bir mabet inşasına başlanılır ve kentin himayesi Zeus'a verilir. İkinci koruyucu Tanrı Apollo'dur. Seleucus I Nicator'un, Apollo'nun oğlu olduğuna inanılır ve bu tanrı için Harbiye'de bir mabet inşa edilir (DOWNEY, 1963).

Seleucus I Nicator tarafından kente dikilen çok sayıda anıt arasında en önemli olanı, Antakya Tyche'sidir. Kentin talihinin koruyucusu, bolluk ve refahın simgesi olan bu ilahe (Roma çağında Fortuna ismiyle anılır) Silpius (Habib Neccar Dağı)'nı temsil eden bir kaya üzerine oturmuş, sol elini bu dağa dayamaktadır. Sağ elinde tuttuğu buğday başağı, kentin zirai zenginliğini, başındaki taç, şehrin surlarını ve tepedeki kaleyi simgeler. Sağ ayağını bastığı nehir tanrısı şeklindeki çocuk figürü Orontes (Asi Nehri)'i simgeler (DOWNEY, 1963).

Antakya'nın İÖ. 300 yılında kurulmasından sonra Eutychides tarafından yapılan bu heykel, Antakya darphanesinde basılan paralarda sembol olarak kullanılmıştır (**Şekil 4.2.1**).

Antakya'nın ilk sakinleri yerli Suriyeliler, Makedonlar, Atinalılar, Giritliler, Kıbrıslılar, Argiveler ve Heraclidler (ki bunlar Silpius ile Dapne (Harbiye) civarının eski sahiplerindendi), bir kısım Yahudi ve emekli askerlerden oluşan heterojen bir topluluktur. Avrupalılar ile yerli halk, ayrı ayrı mahallelere yerleştirilmişti. Seleucus kralları idaresi boyunca kent, yeni yerleşmeler ve yapılarla giderek daha büyük ve mamur bir görünüm kazanmıştır. Eskiden Asi Nehri üzerinde var olan bir adaya yerleşmeler başlatılmış, daha sonra bu ada, köprülerle kente bağlanmış ve kentte bir kütüphane inşa edilmiştir. Ayrıca kente, Miletos, Bergama ve Pire'de olduğu gibi ikinci bir agora (çarşı benzeri yapı) inşa edilmiştir. Aristo'nun tavsiyesine uygun olarak birinci agora ticari, ikinci agora politik faaliyetler için kullanılmıştır.

İÖ. 148 yılındaki depremle harap olan kent büyük oranda restore edilmiş, Seleucus Çağı sonunda kentin Roma hakimiyetine girmesinden önce, İÖ. 83 yılında Suriye ve Antakya'yı 14 yıl süreyle egemenliği altına alan Ermeni Kralı Tigranes zamanında, ilk olarak "Antakya" ismi kullanılmış ve arka yüzünde Antakya Tyche'sinin bulunduğu paralar bastırılmıştır.

İÖ. 67 yılında, Asi Nehri üzerindeki adada inşa edilen bir saray ve bir circus, Roma medeniyetinin ilk işaretidir. İÖ. 64 yılında kentin Roma egemenliğine resmen girmesi ile, Antakya'nın altın çağı da başlamış oldu. İÖ. 47 yılında Antakya'ya gelerek kente bağımsızlığını veren Caesar, 'caesareum' adıyla anılan büyük bir mabet ile, Silpius eteklerinde bir amfi tiyatro, bir su kemeri ve bir umumi hamam inşa ettirdi.

Şekil 4.2.1. ‘Tyche’ Heykeli, Antakya Mozaik Müzesi (Orijinal, 2005)

Augustus döneminde (İÖ. 31-İS. 14) en önemli olay, bundan sonra her 4 yılda bir yapılacak olan “olimpiyat oyunları”na başlanılmasıdır. Bu imparator zamanında kente birçok yeni toplumsal bina inşa edilmiş, bunun sonucunda kentin nüfusu artmıştır. Daha sonraki dönemlerde, Jupiter ve Dionysus adına inşa edilen mabetlerin yanında, Caesar’ın yaptırdığı amfi tiyatro büyütüldü. Silpius’tan gelen sel suları Orontes’e kanalizasyonla kentten su baskınlarından koruyacak tedbirler alındı. Bunun gibi imar faaliyetlerinin sonucunda, kent, elit kesimin ve imparatorların gözdesi haline geldi. IV. yüzyılda yaşamış ünlü tarihçi Ammianus Marcellius’un “ *Dünyadaki hiçbir kent, ne topraklarının bereketi, ne de ticaretteki zenginliği bakımından bu kenti geçemezdi.*” dediği Antakya, Antik Çağ’da “*Doğunun Kraliçes*” lakabıyla anılmıştı (DEMİR, 1996).

Augustus dönemi boyunca Antakya, en önemli yerleşim merkezlerinden biri olmuş, nüfusu 300.000 ile 600.000 arasında bir rakama ulaşmıştır. Bu denli görkemli bir yaşam tarzı, evlerde de kendini göstermiştir. Dünyaca ünlü Antakya Mozaik Müzesi’nde sergilenen eserler, aslında bu evlerin avlularından çıkan mozaiklerdir.

4.2.1.1. Antik Çağa Ait Avlulu Antakya Evleri:

1932-1939 yılları arasında Antakya ve civarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda çıkarılan evler Roma dönemine ait olup, İ.S. II. yy ile IV. yy arasında tarihlenmektedir. Antik Çağ Antakya evleri, Antik Çağ Yunan evi plan şemasının bir gelişimi olan ve onun etkilerini taşıyan Roma Çağ evlerinin tipik örnekleridir. Bu şema, mekanların evin içinde ‘atrium’ denilen bir boşluktan ışık ve hava aldığı, genel karakteri itibarıyla, dışa kapalı fakat içe dönük olan bir mimari ifade taşır (USMAN, 1958).

Ancak Antik Çağ Yunan evinde avlunun etrafını çevreleyen kolanad; peri stil (çok kolonlu) Pyschelerin Kayığı evi planı örneğinde olduğu gibi, merkezi eleman olmaktan çıkmış, planın bir kenarında, dar bir portik (koridor) haline dönüşmüştür (USMAN, 1958).

Roma Çağ evlerinde şu iki mekan, planın kurgusunu oluşturan ana eleman durumundadır:

1. Evin en önemli mekanı olan, ve döşemesindeki mozaiklerle belirginleşen ‘*triclinium*’(iç avlu)

2. Triclinium'un hemen yanında, bir avlu veya bir diğer mekan halinde, dar bir portikle zenginleşen '*nymphaeum*' (STILLWELL, 1961).

“Nymphaeum” adı verilen bu mekanın, Tanrı heykellerinin konulduğu, kutsal bir dua etme yeri olduğunu zannediyorum. Antik Çağa'a ait dört adet ev planı bulunmuştur. Bu evlerin planlarıyla beraber, iç avlu (triclinium) döşemelerinden çıkarılmış mozaikler de vardır. Dilerseniz, bu planları birlikte inceleyelim;

4.2.1.2. Pyschelerin Kayığı Evi

Şekil 4.2.2'de görüldüğü gibi, (Pyschelerin Kayığı evi planı), 5 no.lu mekanda duvar üzerinde 5 adet niş bulunmaktadır.Bu nişler, Roma mitolojisinde kutsal olan 5 tanrıya aittir:

Jüpiter: Yunan mitolojisinde Zeus olarak bilinir. Gök kuvvetlerinin ilahı ve diğer ilahların hükümdarı, baş tanrıdır.

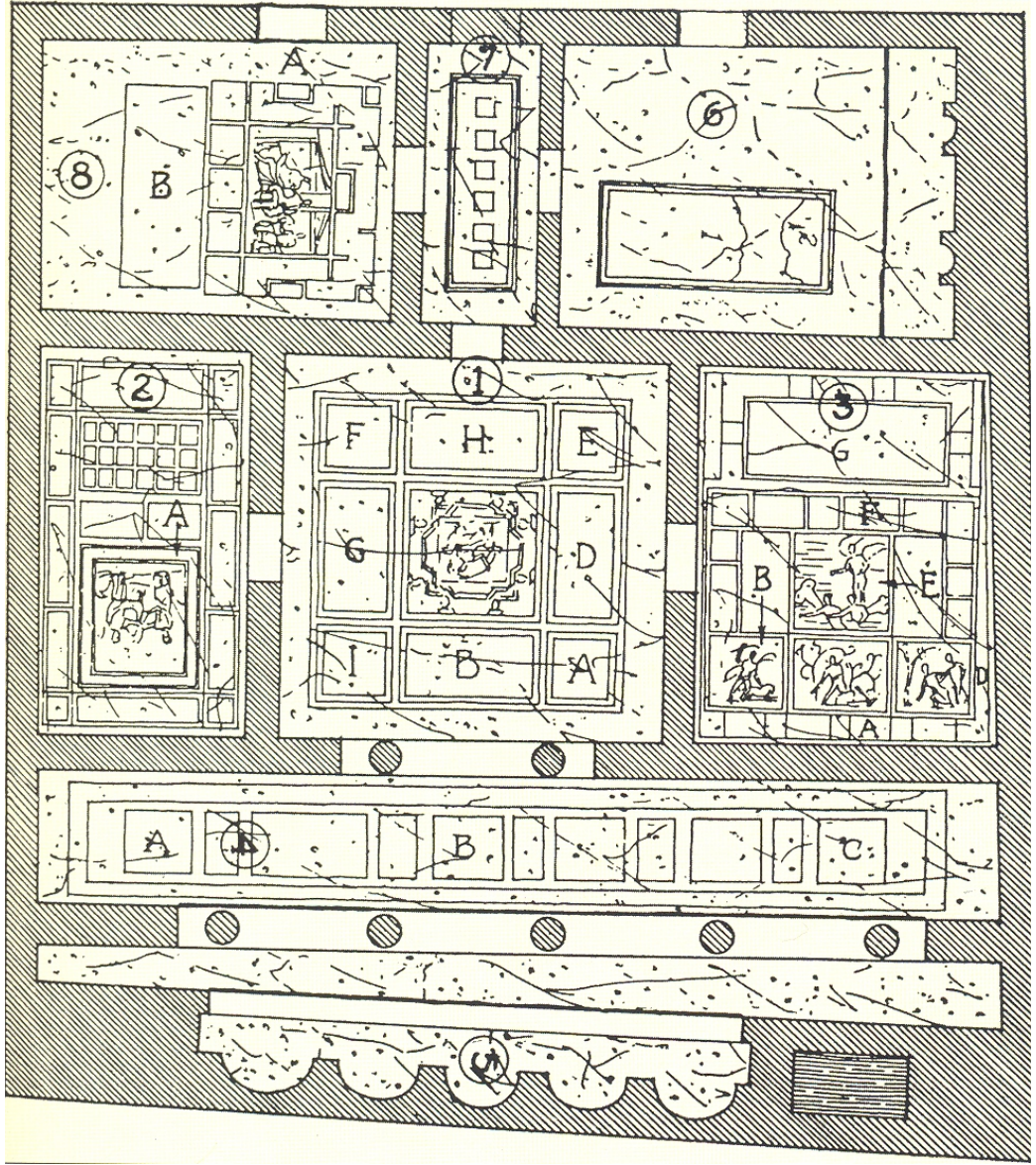
Apollo : Zeus'un oğlu, güneş, ışık, iyilik ve ceza ilahıdır. Aynı zamanda şehirlerin kurucusudur.

Neptün: Yunan mitolojisinde adı Poseidon'dur. Zeus'un kardeşi ve denizler ilahıdır.

Ceres: Yunan mitolojisinde Demeter olarak bilinen bu tanrıça, yeryüzü, toprak ve ziraat tanrıçasıdır. Ekinlerin büyümesi, yeşermesi, toprağın verimi, bu ilaheye bağlıdır.

Venüs: güzellik, iyilik ve aşk tanrısidir.

3. Aslında mitolojide var olan 14 tane tanrı ve tanrıça vardır. Fakat genelde bu beş tanrı, şehirlerin kurulmasıyla beraber heykelleri dikilen, tapınakları yapılan en önemli tanrılardır. Antik Çağ avlulu evlerinde görülüyor ki, en önemli mekan, bizim konumuz olan iç avlu yani '*triclinium*', ve gerisinde, tapınma ve dua mekanı '*nymphaeum*' dur (STILLWELL, 1961).

Şekil 4.2.2. Pyschelerin Kayığı Evi Planı (DEMİR, 1996)

Harbiye’de yapılan kazılar sonucu ortaya çıkan Pyschelerin Kayığı mozağının (Şekil 4.2.3) çıkarıldığı evin, İS. 235-312 yılları arasında yapıldığı sanılmaktadır. Evin planına göre giriş holü (vestibül – 7 no.lu mekan) , triclinium (iç avlu -1 no.lu mekan) ile direk bağlantı içindedir. İki tarafındaki mekanlarla bağlantı içinde bulunan triclinium , dar bir portikle (koridor – 4 no.lu mekan) nymphaeum’a (5 no.lu mekan) açılmaktadır. Vestibülün iki yanında yan odalar bulunan (6 ve 8 no.lu mekanlar) evde bütün mekanlar güneybatıya yönelmiştir. Pyschelerin Kayığı isimli mozaik, 3 no.lu mekanın döşemesinden çıkarılmıştır (LEVİ, 1947).

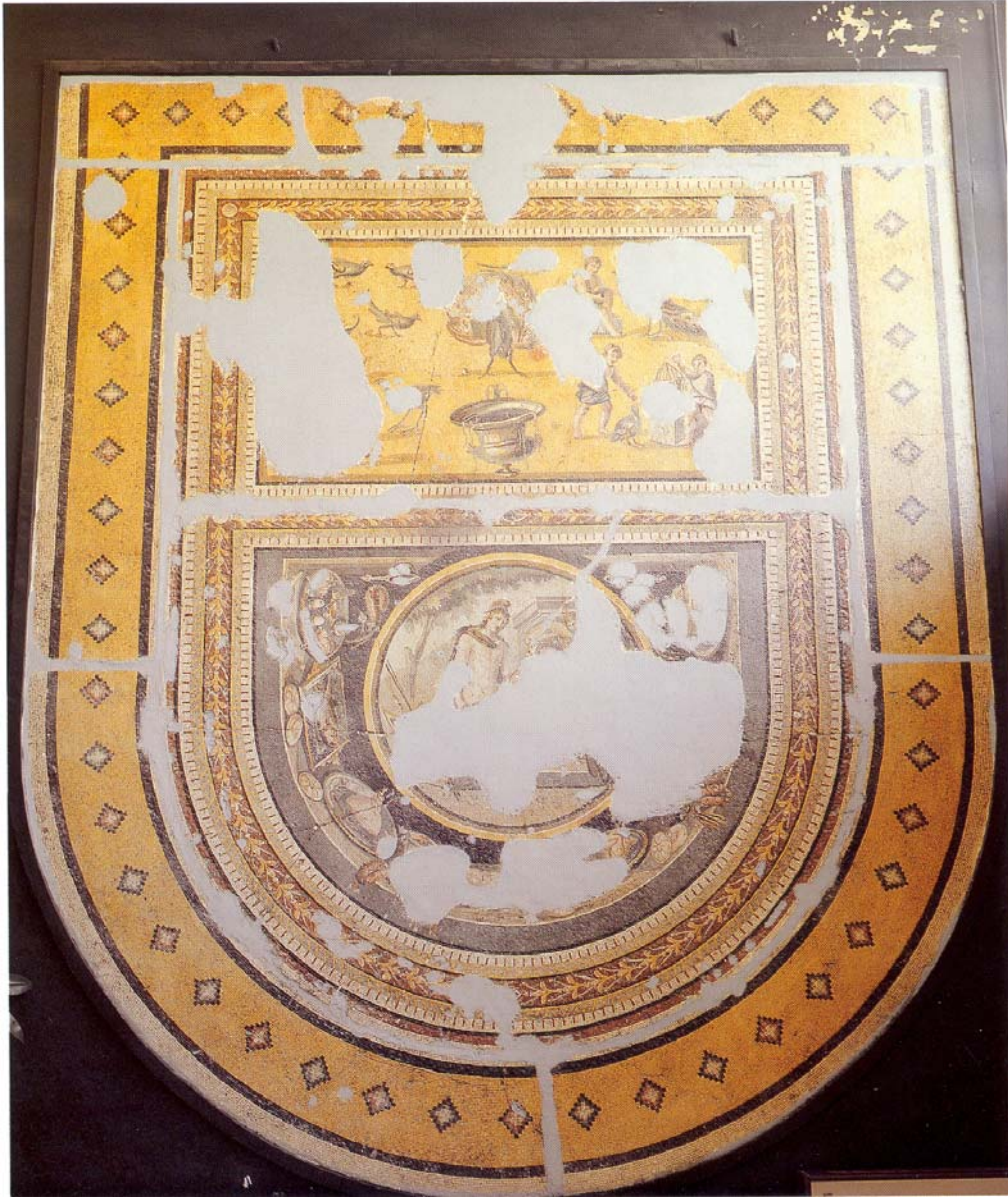

Şekil 4.2.3. Pyschelerin Kayığı Mozaigi (Orijinal, 2005)

4.2.1.3. Büfe Mozaigi

Gene Harbiye’de Büfe Mozaigi’nin çıkarıldığı eve ait kalıntılar, İS.III. ve V. yüzyıllarda inşa edilmiş üst üste üç tabakadan oluşmaktadır. Alt tabaka III. yüzyıla ait olup, planın güneydoğusunda yer alan ve diğer ikisine kıyasla ortadaki daha büyük olan üç mekan, merasim salonları bölümünü oluşturmaktadır.

Konuta ismini veren at nalı şeklindeki Büfe Mozaigi (Şekil 4.2.4), ortadaki büyük mekanın döşemesinde bulunmuştur. Portik (koridor) bu mekanların önünde yer almaktadır ve nymphaneum ile irtibat içindedir (STILWELL, 1961).

Şekil 4.2.4. Büfe Mozaïği (Orijinal, 2005)

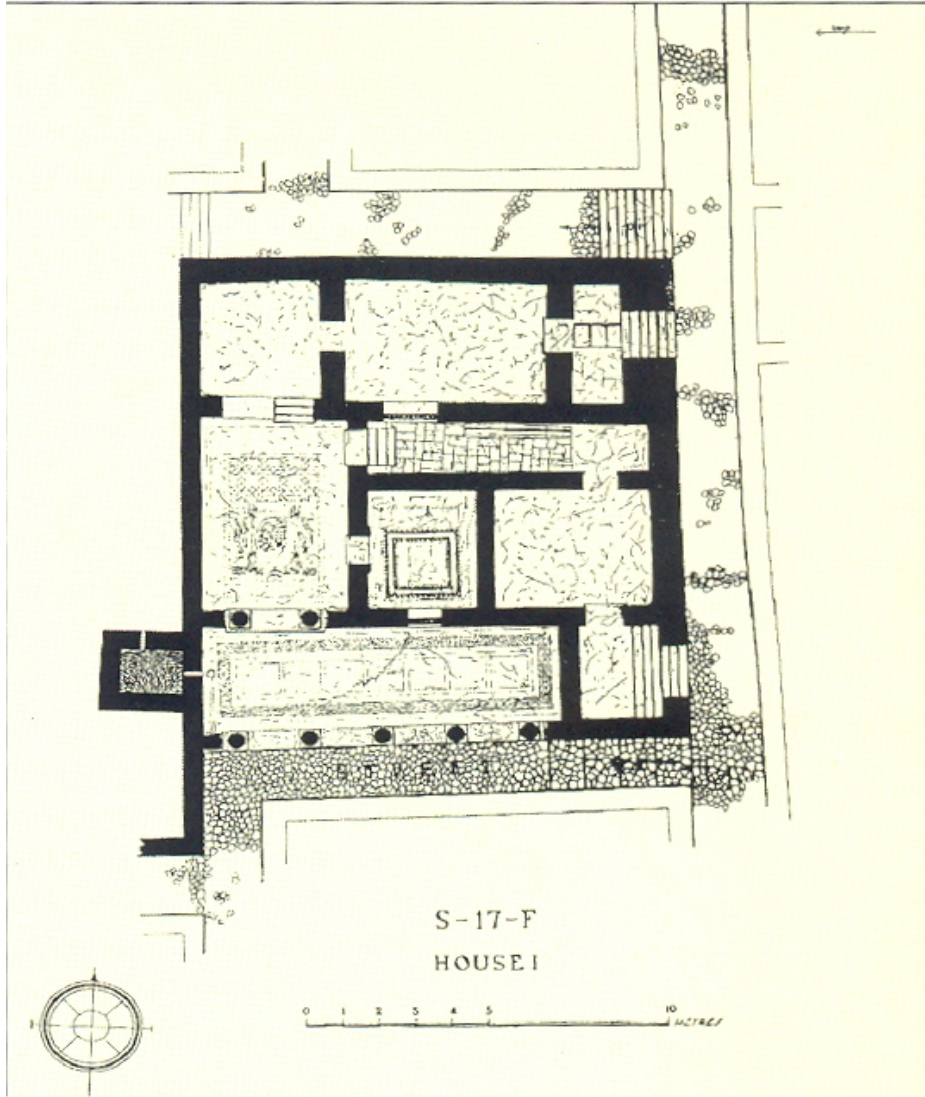
4.2.1.4. Dionysus ve Ariadne Mozaïği

Samandağ civarında Musa Dağı eteklerinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve mekanların döşemesinde ‘Dionysus ve Ariadne’ isimli mozaïğin (Şekil 4.2.5) bulunması sebebiyle ‘Dionysus ve Ariadne Evi’ olarak adlandırılan konutta, biri küçük, diğeri daha büyük olan iki triclinium bulunmaktadır (Şekil 4.2.6).

Şekil 4.2.5. 'Dionysus ve Ariadne' Mozaïği (Orijinal, 2005)

Bunlardan biri kışlık, diğeri yazlıktır. Büyük olan tricliniumun (avlunun) döşemesinde yer alan bu mozaik, bugün Antakya Mozaik Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu iki mekan, güneydeki bir portike açılmaktadır. Taş döşeli ve eğime uygun basamaklarla üç tarafından yollarla çevrili olan evin girişi, kuzey-güney yolundaki sokağın köşesindedir.

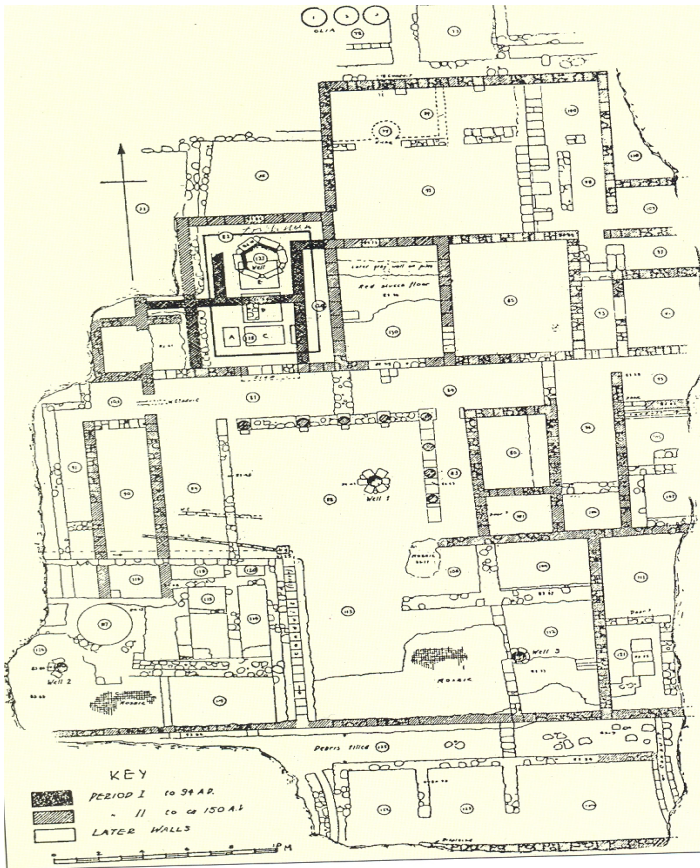
Şekil 4.2.6. Dionysus veAridanne Evi Planı (DEMİR, 1996)

Giriş holü (vestibül) , bu hacmin kuzeyinde yer alan ve mutfak olması kuvvetle muhtemel geniş bir mekan ile ilişkilidir. Bu mekan, döşemesinde Dionysus ve Ariadne mozaığının bulunduğu triclinium'a bağlanan dar bir koridora (portik) açılmaktadır. Planın merkezindeki küçük oda, bir kapı ile triclinium'a, diğer bir kapı ile de peristil (çok kolonlu) avluya açılmaktadır. Planın kuzey tarafında, birbiriyle ilişkili üç oda bulunmaktadır. Bunlardan biri triclinium'a (iç avluya) birkaç basamak ile bağlıdır. Dionysus ve Ariadne Evi, İ.S. III. Yüzyılda terk edilmiştir (LEVİ, 1947).

4.2.1.5. Avlulu Ev (Paris'in Yargılanması Mozaïği)

Antakya ve civarında yapılan kazılarda günışığına çıkarılan kalıntılar arasında plan şemaları tamamlanabilmiş olan evler, Roma Çağ konutları mekan organizasyonu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bunlar arasında kentin “ada” tabir edilen bölgesinde kazıyı yapanlar tarafından “avlulu ev” (Atrium House) olarak adlandırılan konuta ait kalıntılar, İmparator Augustus dönemi ile, İ.S. 115 yılları arasında birbiri üstüne inşa edilmiş iki tabakadan oluşmaktadır (Şekil 4.2.7).

Planın kuzeyinde yer alan giriş holünden girilen evin iç avlusu 6 m. genişliktedir. Bu mekan, muhtemelen beş ya da altı kolonlu bir portik (koridor) ile güneye, içinde bir kuyu bulunan peristil avluya açılmaktadır. Bu evin triclinium'unun döşemesinden çıkarılan ve beş panodan oluşan, T biçimli “Paris'in Yargılanması” isimli mozaik, bugün **Baltimore Müzesi'ndedir**. Kazıları yapanların tahminine göre, alt tabakada bulunan ilk yapı, İ.S. 94 depreminde yıkılmış, üstüne inşa edilen ikinci yapı da İ.S. 115 depreminde tahrip olmuştur (LEVI, 1947).

Şekil 4.2.7. Avlulu Ev Planı (DEMİR, 1996)

4.3. Antakya Mozaik Müzesinde Bulunan Diğer Eserler

Antakya Mozaik Müzesi'nde bulunan diğer mozaikler, yine Samandağ ve Harbiye'deki kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan Antik Çağ Evleri'nin avlularında bulunan mozaiklerdir. Antik Çağ'da, avlulu ve bahçeli evlerde yaşamış insanların, evlerinin iç avlu yer zemin döşemelerine veya duvarlarına yapılmış olan mozaiklerdir. Bunların ev planları bulunamamıştır, fakat çıkartıldıkları yerler ve tarihleri kısaca aşağıdaki sayfalarda verilmiştir.

4.3.1. Oceanus Ve Thetis Mozaïği: Antakya'nın kuzey doğusunda, kazıyı yapanların çıkardıkları mozaïğe izafeten "Takvim Evi" dedikleri villada bulunmuştur. İ.S. II. yy başlarına ait olan ve iki deniz tanrısının işlendiği mozaïğin sağında, kolunu ve dizini örten mavi mantosu ile bir kayanın üzerinde oturan Oceanus, sola, eşine doğru bakmaktadır. Saçları lüleler halinde omuzlarına dökülen tanrının saçları ve kaşları gür, bakışları ciddidir. Sağ elinde, omzuna dayanmış bir dümen sopası tutmakta olan Oceanus'un vücudu heybetlidir. Mozaïğin solunda, bacak bacak üstüne atmış Thetis bulunmaktadır. Başının bir kısmı kazılar esnasında tahrip olan tanrıçanın yuvarlak yüzü, iri parlak gözleri, omzuna bukleler halinde dökülmüş saçları vardır. Alnındaki iki kanatçık, saçları arasından yükselmektedir. Sağ koluna bir deniz yılanı sarılmış olan tanrıça, mantosuna sarılı sol dirseği ile bir kayaya yaslanmıştır. Geri planda, deniz suyunu temsil eden yeşilimsi açık mavili gölgeleri ile balıklar, deniz kabukları ve yılan balıkları yüzmektedir (Hatay Müzesi Envanter No: 850). (**Şekil 4.3.1**)

4.3.2. Oceanus Ve Thetis Mozaïği: Harbiye'de İ.S. III. yy ortalarına veya sonlarına doğru tarihlenen bir villanın avlusunda bulunmuştur. Mozaïğin merkezinde ana figürler olarak Oceanus ve Thesis, geri planda balıklar ve diğer canlılar ile deniz ifade edilmiştir. Tanrıça Thesis, açık teni, ıslak saçları, saçlarının arasındaki kanatçıkları ile Oceanus'un gerisinde ifade edilmiştir. Oceanus ise, güneşten bronzlaşmış teni, gür sakalları, saçları arasındaki ıstakoz kısıkaçları ve çatık kaşları ile sert bir yüz ifadesine sahiptir. Tanrıların etrafında çeşitli balıklar yüzmekte, köşelerde ise balık tutan ve yunuslara binen eroslar yer almaktadır (Hatay Müzesi Env. No: 1013). (**Şekil 4.3.2**)

Şekil 4.3.1. Oceanus ve Thetis Mozaîği (Orijinal, 2005)

Şekil 4.3.2. Oceanun ve Thetis Mozaîği (Orijinal, 2005)

4.3.3. Narcissus Ve Echo Mozaïği: Harbiye’de İ.S.II. yy başlarına ait Büfe Mozaïği’nin çıkarıldığı villada bulunmuştur. Çevresi acanthuslar ve insan başlarıyla zenginleştirilmiş, geniş bir bordür ile çevrili kare şeklindeki mozaïğin sol tarafında, üstte ismi yazılmış olan Echo, elindeki mızrakla bir kayanın üzerinde durmakta ve Narcissus’a bakmaktadır. Narcissus ise, bir kayanın üzerinde sol koluna dayanarak, sağ elinde bir mızrak tutar vaziyette üzgün bir şekilde oturmakta ve sudaki aksini izlemektedir. Altta köpeğinin başı görülmektedir. Sağda, geri plandaki Eros ise, bir elinde yay tutarken, diğer elindeki meşaleyi suya eğdirmiş vaziyette Narcissus’a bakmaktadır. (Hatay Müzesi Env. No: 93) (**Şekil 4.3.3**)

Şekil 4.3.3. Narcissus ve Echo Mozaïği (Orijinal, 2005)

4.3.4. Dansözler Mozaïği: Samandağ’ında bulunmuş olan “Dionysus ve Ariadne Evi”ndeki koridorun döşemesini süsleyen, kare şeklindeki mozaik panolardan oluşur. Soldaki panoda genç bir satyr, sağ elinde bir müzik aleti (syrinx) tutmakta, onun önündeki maenad (şarap tanrısının perisi) ise, kolları ve vücudu ile sağa doğru kıvrılırken, elindeki zilleri çalarak saytr’a bakmaktadır. İkisinin de başı, çelenklerle süslüdür. Sağdaki panoda ise daha yaşlıca bir satyr, benzer figürlerle daha yaşlıca bir maenad ile dans etmektedir (Hatay Müzesi Env. No: 950-951). (**Şekil 4.3.4**)

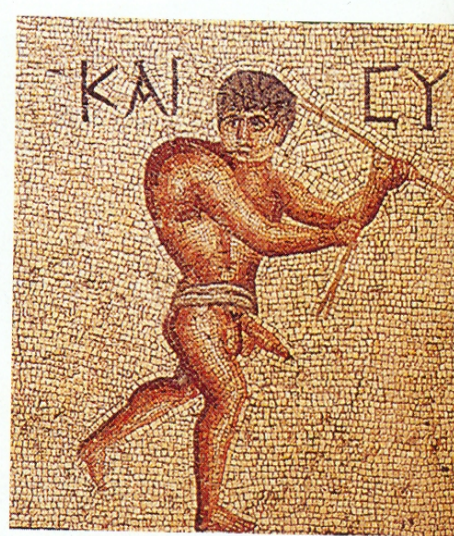
Şekil 4.3.4. Dansözler Mozaïği (Orijinal, 2005)

4.3.5. Zenci Balıkçı Mozaïği: Antakya'nın kuzeydoğusunda İ.S. II. yüzyıla ait olup, Takvim Evi denilen villada bulunmuştur. Arkasına bakarak koşan bir zenci balıkçı, sol elinde, iki ucunda birer sepet olan bir sırık taşımaktadır. Sağ elinde ise iki değnek olan zenci balıkçının siyah parlak gözleri ve geniş siperli bir şapkası vardır (Hatay Müzesi Env. No: 859). (Şekil 4.3.5)

4.3.6. Mutlu Kambur Mozaïği: Antakya'nın güney batısında, Kemgöz Mozaïği'nin çıkarıldığı, İ.S. II. yüzyıla ait villada bulunmuştur. Batıl inançları konu eden mozaikte, sırtındaki dev çıkıntısı ile “Mutlu Kambur” elinde değnekler tutarak yürümektedir (Hatay Müzesi Env. No: 1026). (Şekil 4.3.6)

Şekil 4.3.5 Zenci Balıkçı Mozaïği

Şekil 4.3.6. Mutlu Kambur Mozaïği

4.3.7. Kemgöz (Karcy) Mozaïği : Antakya'nın birkaç km güneybatısında bir villanın döşemesinde bulunmuştur. Mozaik, İ.S. II. yüzyıla aittir. Mozaikte, Antik Çağ'da olduğu gibi, bugün dahi, Akdeniz ülkelerinde ve hatta dünyanın birçok yerinde yaygın olan batıl inanışlar ve büyü temasını işleyen kemgöz; bir yılan, bir akrep, bir kırkayak ve bir panter ile bir köpeğin saldırısına uğramaktadır. Ayrıca üçlü bir mızrak ile bir kılıç batırılmış olan kemgöz, bir kuş tarafından da gagalanmaktadır. Bu saldırıya arkasını dönmüş, elinde ucu sivri tılsımlı değnekler tutan şeytan, sola doğru yürümektedir (Hatay Müzesi Env. No: 1024) . (Şekil 4.3.7)

Şekil 4.3.7. Kemgöz (Karcy) Mozaïği (Orijinal, 2005)

4.3.8. Soteria Mozaïği: Antakya'nın 9 km. doğusunda, Habib Neccar Dağı eteklerinde, Narlıca civarında, İ.S. V. yüzyıla tarihlenen Apolausis Hamamı'nda bulunmuştur. Sekizgen şeklindeki mozaığın merkezinde, etrafı geometrik motiflerle süslü dairenin içinde ' Soteria' (Kurtuluş) , dağılmış uzun, siyah kıvrıkcık saçlı, iri siyah gözleri olan, kara kaşlı, sağ omzunu açık bırakan bir elbise ve manto, ortasında zümrüt gibi kıymetli bir taşla zenginleştirilmiş altın yapraklardan bir taç giymiş, yeşil taşlardan yapılmış kolyesi ve küpesi ile, mahzun bakışlı, tombulca bir kadın figürü halinde kişileştirilmiştir (Hatay Müzesi Env. No: 977). (Şekil 4.3.8)

Şekil 4.3.8. Soteria Mozaïği (Orijinal, 2005)

4.3.9. Sarhoş Dionysus Mozaïği: Antakya’da, İ.S. III. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir villada bulunmuştur. Çelimsiz bacaklı sarhoş Dionysus, küçük bir satyr’ın omzuna dayanmıştır. Başı hafifçe sola eğilmiş olan tanrı, gözlerini boşluğa dikmiştir. Sağ kolunu Dionysus’a dayamış olan satyr, tanrıya bakmakta ve sol elinde bir çoban değneği tutmaktadır. Dionysus’un yumuşak saçları, kıvrımlar halinde omzuna dökülmektedir. Yeşil tonda bir manto, belini ve bacaklarını örtmekte, ayağında kırmızı renkte sandallar bulunmaktadır. Sağ elinde tuttuğu içki kasesinden dökülen şarabı, bir panter yavrusu içmektedir. Mozağin alt kısmında, geometrik desenlerle süslü bir pano yer almaktadır (Hatay Müzesi Env.No: 861). (**Şekil 4.3.9**)

Şekil 4.3.9. Sarhoş Dionysus Mozaïği (Orijinal, 2005)

4.3.10. Mevsimler Mozaïği: Harbiye’de “Kırmızı Mozaikli Ev” adı verilen bir villada bulunmuştur. İ.S. II. yüzyıla ait olup, dokuz panodan oluşmaktadır. Mozaïğin dört köşesindeki kare panolarda yer alan kanatlı puttiler, mevsimleri temsil etmektedir. Diğer beş panoda ise mitolojik sahneler işlenmiştir. Mozaïğin tümünde kırmızı renk hakimdir (Hatay Müzesi Env.No:1018) . (Şekil 4.3.10)

Şekil 4.3.10. Mevsimler Mozaïği (Orijinal, 2005)

4.4. Depremler ve İstilalar

4.4.1. Depremler

Antakya, Roma devri boyunca, gerçek anlamda ihtişamlı, büyük bir şehir olmuş, halkın refah seviyesi en üst sınırına ulaşmıştır. Bu şehir, depremlerle beraber defalarca yerle bir olmuştur (DOWNEY, 1963).

İmparator Diocletian döneminde (284-305) , Asi Nehri üzerindeki ada üzerine, hipodroma bitişik muhteşem bir saray inşa edildi. Başkent Roma'dan bu kadar uzak bir kente, imparator için bir saray inşa edilmesi, imparatorluğun doğu sınırlarının korunması için Antakya'ya ne denli önem verdiğinin işaretidir. 365 yılında yaşanan büyük depremde, Antakya, vergiden muaf tutulmuş ve bir çok onarım çalışması yapılmıştır (DOWNEY, 1963).

458 yılındaki depremde sonra, 526 yılında olan depremde 300.000 kişi hayatını kaybetmiş, şehir yerle bir olmuştur. 528 yılındaki depremde de 5.000 kişi hayatını kaybetmiştir. 551 ve 557'de olan depremlerin ardından, 577 yılında bugünkü Harbiye tamamen yıkılmış, taş üstünde taş kalmamıştır (DOWNEY, 1963).

865 yılında yaşanan büyük zelzelede ağır hasarlar gören bu kent, 968 yılında , Bizans İmparatoru Nikephorus Phokas tarafından yeniden ele geçirilmiş, deprem sonrası hasar gören kentte büyük onarım çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bunun ardından, 1053 yılında yaşanan büyük depremde, 10.000 kişi hayatını kaybetmiştir (DOWNEY, 1963).

1091 yılında yaşanan büyük deprem sonucunda, kent yeniden yerle bir oldu. Surların büyük bir kısmı devrildi, kuleler yıkıldı ve halkın büyük bir kısmı, yıkılan evlerin altında can verdi (Urfalı Mateos Vekayı-namesi, s.177).

1157 depremi ve 1169 yılında tam 25 gün süren büyük deprem. Antakya, yeniden onarılmış ve bu onarımlara büyük servet harcanmıştır. (DOWNEY, 1963)

4.4.2. İstilalar

260 yılında Pers istilasına maruz kalan şehirden, Suriyeli yerliler, özellikle de inşaat ustaları ve zanaatkarlar, İran'a gönderilmişlerdir. 268 yılında Palmyra kraliçesi Zenobi'nin egemenliği altına giren şehir, 276 yılında Roma İmparatoru Aurelianus tarafından tekrar geri alınmıştır (DOWNEY, 1963).

613 yılında yeniden Perslerin istilasına uğrayan Antakya, 628 yılında, yeniden Bizans'ın eline geçmiştir. Ancak bundan 10 yıl sonra, 638 yılında yaşanan Arap İstilas ile, Antakya'da 9 asır süren Roma Dönemi, yani Antakya'nın Altın Devri son bulmuştur. Arap hakimiyeti 3 asırdan fazla sürmüştür. 865 yılında yaşanan büyük zelzelede ağır hasarlar gören bu kent, 968 yılında, Bizans İmparatoru Nikephorus Phokas tarafından yeniden ele geçirilmiş, deprem sonrası hasar gören kentte büyük onarım çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Ancak 998 yılında Araplar kenti ikinci kez istila etmiş ve yağmalamışlardır. (DOWNEY, 1963)

1071 yılında Malazgirt zaferi sonrasında, Anadolu'da Selçuklu dönemi başlamıştı. Ancak, Bizans'la yapılan anlaşma sonucunda Antakya, bir müddet daha Bizans yönetiminde kaldı. 1072 yılında bir deprem daha yaşandı ve 1.000 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Bunun ardından Antakya, 1084 yılında Selçuklu Beylerinden Kuşatılmış oğlu Süleyman Bey tarafından istila edilip, ele geçirildi. Onun ardından 1086 yılında Sultan Tutuş yönetime el koydu. (GROUSSET, 1934).

Amaçlarından biri de, Anadolu'yu Türklerden temizlemek ve yeniden eski sınırlarına kavuşmak olan Haçlı Ordusu 1095 tarihinde Papa II. Urbanus tarafından toplandı ve Antakya dahil olmak üzere, Anadolu seferine başladı. 1097 yılında Antakya surlarını kuşattı. 7 ay süren bu kuşatma çok zorlu koşullar altında geçmiş, aynı yılın Aralık ayında olan deprem, bu koşulları daha da zorlaştırmıştır. Nihayetinde 3 Haziran 1098 yılında Antakya'yı ele geçirdiler. Ancak, İstanbul'da Bizans imparatoru Alexius'a verdikleri sözü tutmayıp, burayı 'Antakya Prensligi' şeklinde kendileri yönetim altına aldılar. 1099 senesinde, Antakya Prenslığının ilk prensi 'Bohemond' olmuş, 1268 yılına kadar 170 yıl boyunca prenslik olarak kalmıştır. 18 Mayıs 1268 yılında Memlûk Sultanı Melik Zahir Baybars'ın istilas sonucunda kentte büyük katliamlar yapıldı. 17.000 kişinin öldürülmesinin yanı sıra, içlerinde soylular ve çocukların da bulunduğu 100.000 kişi esir alındı (GROUSSET, 1934).

1268 yılından, 1516 yılına kadar Meml k hakimiyetinde kalan Antakya, tamamen arka plana itilmiş bir şehir olarak ihmal edildi. Zaten depremlerle yeterince tahrip olan kentte eski parlak günlerine döndürülecek hiçbir imar faaliyeti yapılmamış, tamamen bir köy havasına getirilmiştir. 1516 yılında Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in , Meml k Sultanı Kansu Gavri ile yaptığı Merc-i Dabık Savaşı sonucunda, güneydoğu Anadolu illeri, Antakya dahil olmak üzere birer birer Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalan Antakya, Halep Sancağı'na bağlı bir 'kaza merkezi' olarak yönetildi (1317 yılına ait Salname-i Vilayet-i Haleb, s.233).

4.5 Osmanlı Türklerinde Bahçe Sanatı

İslam dünyasındaki "mahremiyet" unsuru, insanların yaşayış alanını tamamen kısıtlamış, avlular; bir rahatlama, temiz hava alabilme mekanı haline gelmiştir. Dış duvarlarının yüksek olması, sokaktan geçenlerin göremeyecekleri şekilde tasarlanmış, genelde üç tarafı evin duvarları ve bir yanı da sokağa açılan kapının bulunduğu ev tarzı daha çok tercih edilmiştir. Avlu içinde mutlaka serinlik amaçlı k  k havuzlar, meyve ağaçları ve hoş kokulu bitkiler bulunmaktadır. Plan tarzı bakımından Antakya avlulu evleri, Osmanlı tipi ev örnekleriyle de benzerlikler gösterir (ARAN, 1972).

Eski Türk bahçelerinde mekan, tertip yönünden informal karakterde olup, avlu ve ev bahçelerinde fiskiyeli k  k mermer havuzlar, şadırvan,  eşme, kamelya ve ahşap kafesli paravan demir parmaklıklar yer almaktadır. Prof. Dr. Sadri Aran, yapmış olduğu araştırmalara göre, Osmanlı Türklerindeki bahçe sanatını dört devreye ayırmıştır.

4.5.1. Osmanlı Devletinin kuruluşundan, İstanbul'un fethine kadar geçen devir (1299-1453)

Bu devirde, Osmanlı bahçe sanatını, geniş ölçüde Selçuk sanatı etkilemiştir. Tarihi eserlerin ve minyatürlerin tetkiklerinden, avlu bahçelerine önem verildiği anlaşılmaktadır. Avluların içinde simetri yoktur. Gölge temini için, avlu köşelerinde ekseriya  ınar,  itlembik ve servi gibi iri yapılı ağaçlar kullanılmıştır. Zemin  imenle kaplanmış, bahçeye monokrom bir renk verilmiştir. Planlamanın esası, fonksiyonel,

huzur verici, sade bir tertip anlayışına istinat etmektedir. Gölge ve serinlik yaratan peyzaj elemanlarına büyük önem ve yer verilmiştir (ARAN, 1972).

4.5.2.İstanbul'un fethinden Lale Devri başlangıcına kadar devam eden devir (1453-1703)

Bu devrin en karakteristik eserleri, Topkapı Sarayı bahçeleri ile Üsküdar sarayının bahçeleridir. Topkapı saray bahçeleri beş avlu ünitesinden meydana gelmiştir.

Birinci Avlu: Halka açık sosyal bir saha ve merasim yeridir. Avlu fonksiyonel ve informal bir yol sistemi ile bölünmüş, çınar ağaçları ile gölgelenmiştir.

İkinci Avlu: Daha büyük ve kapalı bir avludur. Sadece saray mensuplarına açıktır. Avlu zemini çimle döşenmiş, çitlembik ve servi ağaçları ile gölgelenmiştir.

Üçüncü Avlu: Küçük olup, tanzimde Bizans ve Arap bahçe sanatlarının etkileri sezilir.

Dördüncü Avlu: Boğaz, Marmara ve Haliç'in güzel manzaralarına bakan, dört teras üzerinde açık bir bahçe şeklinde tertip edilmiştir. teraslar güzel havuz ve pavyonlarla süslenmiştir (ARAN, 1972).

Beşinci avlu: İnfomal tertip edilmiş, sahile kadar uzayan bir koruluktur. Sultan ailesinin atış ve talim yeri olarak kullanılıyordu. Büyük bir kısmı, bugünkü Gülhane Parkı'nı da içine almaktadır.

Topkapı Sarayı bahçesinde, aynı devrede Avrupa'yı etkisi altına alan Rönesans ve Barok üslubunun formal (geometrik) üslubunun aksine, serbest informal bir üslup hakim olmuştur. Bu devirde Kadıköy ve Üsküdar arasındaki sahil şeridinde, büyük bahçeli saray ve köşkler inşa edilmiştir. bahçelerde tamamen serbest ve fonksiyonel bir tertip tarzı hakimdir (ARAN, 1972).

4.5.3. Lale Devri

Ömrü çok kısa, zevki çok derin sürmüş olan bu devrin sembolü Lale çiçeği idi. Bu devirde şiir, edebiyat ve müzikle birlikte bahçe sanatında da büyük gelişmeler olmuştur. Saray erkanı, İstanbul'da manzaraya hakim güzel yerlerde bahçeli saray, köşk ve yalı yaptırarak zevki sefa sürmeye başlamıştır. Bunlar arasında Beşiktaş'taki Çırağan Sarayı, Kağıthane vadisindeki Sadabat Sarayı ile üçyüz adet köşk, zikre değer.

Sultan III. Ahmet zamanında Fransa'ya elçi olarak gönderilen Çelebi Mehmet Efendi, 14. Lui'nin misafiri olarak Versay Sarayı'nda ağırlanmıştır. Versay'ın barok bahçelerinden son derece etkilenen elçi, dönüşünde intiba ve izlenimlerini III. Ahmet'e anlatmıştır. Bunun üzerine, III. Ahmet'in emriyle, Haliç'in başlangıcından itibaren içeriye doğru uzanan ve halka mesire yeri olarak hizmet eden Kağıthane vadisi, Sadabat Sarayı ve bahçesine ayrıldı.

Kağıthane vadisi, mermer bir kanal içine alınarak, saray önünde bir havuz haline getirildi. Kanalin saraya yakın kısmında mermerden setler yapılarak kaskatlar tesis edildi. Sarayın çevresi, güzel çeşmeler, müzik ve çay pavyonları ile süslendi. Vadinin ağaçlandırılmasında tabii bitki örtüsüne dahil çınar, ıhlamur, karaağaç, akçaağaç, dişbudak ve meşe gibi iri yapılı karakter ağaçları kullanılmıştır. Ağaçlar muhtelif informal gruplar içinde tertip edilerek, değişik ölçü ve biçimlerde peyzaj mekanları yaratılmıştır.

Ağaç grupları arasındaki açık yeşil alanlar, halkın rekreasyonel faaliyetlerine tahsis edilmiştir. Sarayın yakınlarında lale, sümbül, çiğdem, safran gibi soğanlı çiçekler, renk etkisi yapmak üzere gruplar halinde kullanılmıştır. Bunların en ünlüsü siyah lale idi. Üzerlerine mum dikilmiş kaplumbağalar, geceleri laleler arasında geçit resmi yaparlardı. Versay saray ve bahçesinin etkisi ile inşa edilmiş olan Sadabat Sarayı, Versay'dan tamamen zıt bir anlayışla planlanmıştır. Zira ne sarayda, ne de bahçesinde aks ve simetri yoktur. Saha, geometrik kalıplar yerine, tabiatla iç içe, serbest bir formda tanzim edilmiştir (ARAN, 1972).

4.5.4. Lale Devrinden Cumhuriyetin ilanına kadar devam eden devir (1730-1923)

Bu devirde bahçe tertibi, bazı yerli ve yabancı sefirlerin etkisi, saray erkanının Batı sosyetesini taklit ve özentileri sebebiyle barok üslubunun geometrik şekilleri içinde ele alınmıştır. Barok üslubu ile tabi formlu informal bahçelerimize simetri, eksen ve geometrik şekiller girmiştir. Bu dönemde Avrupa'da ömrünü tamamlamış olan Barok üslubu, memleketimizde sıkıcı bahçe örneklerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları bunlara birer örnek teşkil eder. Halbuki 1800 yılından itibaren Avrupa ülkeleri tabii formlu İngiliz bahçe üslubunu benimsemiş, Barok bahçeler bozularak yerine İngiliz üslubunda bahçeler tesis edilmiştir (ARAN,1972).

Verilen bu bilgilere göre, Osmanlı Türklerinde bahçe üslubu, barok etkileri başlamadan önce sade, informal ve fonksiyonel bir karaktere sahipti. Su unsuru, gösteriştenden uzak, küçük şırıltılar ve su satırlarının temini için kullanılmıştır. Bitkiler, sükunet ifade eden geniş çayırklar üzerine informal şekilde serpiştirilen çınar, ıhlamur, akçaağaç, çitlembik ve servi gibi birkaç türden ibarettir. Cumhuriyet devrinde ise her alanda olduğu gibi, peyzaj çalışmalarında da modern esaslar ve prensipler uygulanmaya başlanmıştır. Sonuç olarak, tarihin eski devirlerindeki bahçe üslupları ile, İslam, Türk, Çin, Japon, Rönesans, Barok ve İngiliz bahçe üsluplarının getirmiş olduğu temel prensiplerin, asrımızdaki profesyonel peyzaj çalışmalarına esas teşkil ederek, ışık tutmuştur (DİKOLCAY, 1992).

4.6. İç Bahçe ve Ev İle Bağlantı

İç bahçe, tam anlamıyla bir oturma bahçesidir. Bu bakımdan, ev ile ilgisinin olmasına önem verilmiştir. Bu nokta, özellikle kapalı bahçelerde göz önünde bulundurulmuştur. Bunun sonucu olarak, bahçe sanki evin altında, taşlık şeklinde devam etmiştir. Eve yakın olan bahçe bölümü, daha çok avlu karakterini alır, yani kaldırımlı kısımları fazladır. Bu avlu çok defa, sınır duvarları ve bahçe tarafında da, zemin meyilli olduğu zaman, set duvarları ile çevrilmiştir.

Evin içine giren bölüm ile dışında kalan bölüm, çoğu zaman aynı döşeme ile örtülüdür. Ev ise bahçe tarafında, altı açık, yani direkler üzerinde oturmuş durumdadır. Kuyu taşı, evin önünde olduğu gibi, altında da olabilir (DİKOLCAY, 1992).

Taşlığın bazı bölümleri üzerinde ev vardır. Öteki bölümleri açıktır. Bu serin ve loş mahal, bahçe ile evi birbirine bağlayan ideal bir yerdir. Özellikle sıcak yaz günlerinde küçük bir çeşme veya su teknesiyle süslenmiş olan bu taşlık, hem evin, hem de bahçenin en çekici yeri olur. Ev ile bahçe uyumlu bir biçimde birbirine bağlanmış ve birinden diğerine geçiş, tabi bir surette halledilmiştir (DİKOLCAY, 1992).

Taşlık, konaklarda araba geçidi olabildiği gibi, yalılarda da kayıkların yanaşmasına elverişli bir liman ödevini de yapar. O zaman, rıhtım duvarı, deniz evin altına kadar girebilecek biçimde ileriye çekilir. Boğaziçi'nin de bir çok eski yalılarında uygulanan bu şeklin en güzel örneklerinden biri, birkaç yıl önce yıkılmış olan İstinye körfezindeki İsmail Paşa Yalısı'dır. Bu yalının altındaki taşlık, denize bağlı havuzu ve bahçeye açılan direkliği ile, evi hem denize, hem de bahçeye uyumlu bir biçimde bağlamakta idi. Bahçenin çim ve çiçeklik bölümlerini çevreleyen kaldırım, taşlığın döşemesi ile bir tutulmuş ve saklı bahçe ile arasındaki bağlantısı daha fazla belirgin bulunuyordu (DİKOLCAY, 1992).

Türk bahçelerinin, ev ile olan bu yakınlıkları, en fazla dikkati çeken karakteristiklerinden biridir. Bu özellik, ev ile bahçenin tüm olarak telaki edildiğini ve bahçenin sanki açık havada oturmaya mahsus bir ev bölümü sayıldığını göstermektedir (DİKOLCAY, 1992).

Osmanlı devrinde avlulu evler, biraz şekil değiştirip, 'taşlık' olarak kullanılmıştır. Özellikle İstanbul ve İzmir gibi, deniz kenarına yakın olan evlerde ve yalılarda, gezinti teknelerinin yanaşabileceği küçük birer liman şeklinde de kullanılmıştır. Ancak, Antakya avlulu evleriyle arasındaki benzerlik; dışa kapalı, bahçe içinde ve evin bir uzantısı biçiminde olmasıdır.

Antakya avlulu evlerinde bahçeye merdiven aracılığıyla değil, direk bir bağlantı bulunur. Hatta eve giriş, çoğu yerde avludandır. Yine de, Osmanlı döneminde, Antakya'ya neredeyse hiç ilgi gösterilmemiş olması, buranın "kaza" ya da neredeyse "köy" haline getirilmesi sebebiyle, bu tarzda ufak değişimlere rastlanmamış, avlulu ev tarzında bir değişiklik olmamıştır

4.7. Seyahatnamelere Göre Eski Antakya

Avlu tipi evlere sahip tarihi Antakya evlerinin bahçeleri, genelde hoş koku ve serinlik veren ağaçlarla, asmalarla ve mevsimlik çiçeklerle süslenir. Evlerin avlu tipi olmasının temel sebebi ise mahremiyeti sağlamak, serinlik ve sınır vermek amacıyla. Biraz da Suriye ve Arap özelliklerini taşıyan avluların bazılarında havuz da bulunur. Antakya'ya yıllar önce gelmiş, resimlerini ve planlarını çizmiş bazı seyyahların görüşleri aşağıdaki gibidir:

TUDEALA'LI HAHAM BENJAMİN'İN SEYAHATNAMESİ(1160-1173)

Thomas Wright, Early Travels in Palastine, s.78, Londra 1848; Manuel Komroff, Contemporaries of Marco Polo, s268, Newyork 1928.

Antakya'yı ziyareti: 1160-1173 yılları arasında.

Saragosa'dan 1160 yılında başladığı yolculuğu İtalya, Yunanistan, İstanbul, Suriye, Kudüs, Şam, Bağdat, Mısır, Mezopotamya, İran sınırından Çin sınırına kadar 13 yıl sürmüş olan Tudea'lı Haham Benjamin, bu yöreleri Marco Polo'dan çok daha önce görmüştür. İbranice yazdığı seyahatnamesi, verdiği bilgilerin doğruluğu bakımından, XII. yüzyıl için en güvenilir kaynaklardan biridir. Antakya'yı ziyareti, kentin haçlı hakimiyeti dönemine rastlayan Haham Benjamin, kenti şöyle tasvir etmektedir:

“ ...Büyük bir şehir olan Antakya, Tarsus'tan iki günlük mesafededir. Hama ülkesindeki Lübnan Dağı'ndan doğan Maklub Nehri kıyısındadır. Çok yüksek bir dağın eteklerinde bulunan kent, Kral Antiochus tarafından kurulmuştur. Bir sur ile çevrelenen bu dağın zirvesinde bir su kaynağı vardır. Kaynaktan sorumlu olan kişi, kaynak sularını ,yer altındaki kanallar vasıtasıyla , kentin ileri gelenlerinin evlerine dağıtarak , bunların su ihtiyaçlarını karşılar. Kentin diğer kenarı nehir ile çevrilidir. Burası çok iyi tahkim edilmiş bir yer olup, kentin hakimi, 'kekeme' lakaplı Prens Boemond Poitevin'dir.”

İBNİ BATUTA SEYEHATNAMESİ

Muhammed Et- Tanci

Sadeleştiren ve baskıya hazırlayan: Mümin Çevik

Üç Dal Neşriyat, cild I-II, s.51, İstanbul 1983.

Antakya'yı ziyareti: H.726/ M. 1326

Ünlü Arap seyyahı İbni Batuta, 1325-1328 yılları arasında yaptığı seyahatte uğramış olduğu Antakya için, “*mamur ve büyük bir şehir olup, nüfusu çoktur*” demektedir. Kenti çevreleyen surlar gibisine Şam ülkelerinin hiçbirinde rastlamadığını söyleyen İbni Batuta, Sultan Melik Zahir Baybars tarafından kentin fethedilmesinden sonra, bunların hepsinin yıktırıldığını yazar.

“... *güzel binaları bulunan Antakya'nın ağaçları çok ve suları boldur.*” diyen ve daha fazla bilgi vermeyen İbni Batuta, Asi Nehri'nin kentin dışından geçtiğini ve Habib Neccar'ın kabrinin yanındaki zaviyede gelip geçenlerin doyurulduğunu söyler.

ABRAHAM PARSONS

TRAVELS IN ASIA AND AFRICA;

INCLUDING A JOURNEY FROM SCANDEROON TO ALLEPPO,

AND OVERTHE DESERT TO BAGDAD AND BUSSORA

s.70-73; Londra 1808

Antakya'yı ziyareti: Aralık 1772.

Haleb istikametinden gelirken, yolu üzerindeki Martavan, Almenas, Cafar ve Cerkis kentlerini görüp, bu yörelerin güzelliklerini, buğday, arpa ziraatındaki bolluk ile sabun üretimindeki büyüklüğü anlatarak Asi vadisine giren Parsons, Asi'yi sal ile geçerek Antakya'ya varır ve kentin doğu kapısının yakınındaki bir hana yerleşir. Hanın sol tarafındaki St. Paul kilisesinin batısında suyu çok güzel olan bir pınarın var olduğunu, halkın kentteki diğer sulara nazaran bu pınardan su almayı tercih ettiklerinden bahseden Parsons, Antakya'yı ve civarını şöyle tasvir eder:

“ *Kapılar ile kent yerleşmesi arasında kalan alanların dağ tarafı dutluklarla, nehir tarafı ise meyve bahçeleriyle doludur. Orontes'in karşı tarafında, Antakya halkının ihtiyacını karşılayan meyve bahçeleri bulunmakta ve bu bahçeler nehir kenarında garip aletlerle sulanmaktadır. Bugün çok harap bir halde olan sahil surları, ilk inşa edildiklerinde, nehrin bir ucundan diğerine kadar uzanmaktaydı. Bütün sahil surlarında görülen yıkıntıların en büyükleri, iki yerde yarım mil uzunluğundadır. Asi Nehri, zamanla surların temellerini oyarak nehre yuvarlanmalarına neden olmuştur. Sahil surlarının ayakta kalan bazı parçaları yirmi, yirmi iki ayak kalınlığındadır. Daha büyük bir ihtimalle surlar, deprem sırasında nehre doğru devrilmiş ve yine*

depremler nedeniyle derinleşen nehir yatağına gömülerek sular altında kalmıştır. Bu bölgede Orontes'in genişliği, yetmiş yarıdan fazla değildir.

Üç zarif eliptik kemeri ve her iki yanında sağlam parapetleri bulunan köprü, üç devenin yan yana geçebileceği kadar geniştir. Köprü Kapısı eski kente ait gibi görünmekle beraber, bugün, nehrin iki yakasındaki iki farklı alanı birbirine bağlamaktadır. Köprü Kapısı, kentin, güneşin batımı ile kapanan ve günün ilk ışıkları ile açılan tek kapısıdır. Şehrin merkezine yakın bir yerde bulunan köprüden, şehre giren ya da çıkan her atlı ve yük hayvanı için ücret alınmaktadır. Kentin doğu kapısı civarında kırk ile elli evden oluşan bir mahalle bulunmaktadır. Buradan, Antakya'nın ünlü sayfiye yeri Daphne'ye giden dik bir yol başlar. Daphne, iki tepe arasındaki küçük bir vadiyi kaplayan ormanları, muhteşem şelalesi ile , şimdiye kadar hiçbir yerde görmediğim hüznü bir görüntüye sahiptir.

'Antakya Ovası, Orontes ile ikiye bölünmüştür. Kent ve göl, bu iki kısımdan büyük olanın üzerinde yer almıştır. Bu bölge, Karamut ve Beylan dağlarına doğru onsekiz ile yirmi mil eninde ve otuz mil uzunluğundadır. Göl, oval biçimli olup, yaklaşık on mil uzunlukta , beş ya da altı mil genişliktedir. Antakya civarındaki otuz millik bir alan içinde, Suriye'nin diğer kısımlarında üretilenden daha fazla ipek elde edilmektedir. Üretilen ipeğin büyük miktarı Haleb'e gönderilmekte, bir kısmı orada işlenmekte ve geri kalanının bir kısmı Fransa'ya, büyük bir kısmı da İngiltere'ye "Antakya İpeği" adı ile ihraç edilmektedir. Üretilen ipeğin büyük bir kısmı Antakya'da işlenmekle birlikte, pamuk bezi üretimi de daha önemli bir faaliyetidir. Nehrin, şehre yakın kısmında bol miktarda yılan balığı avlanmaktadır. Bu balıkların içinde, boyu üç feet'ten daha uzun olana da rastlanmaktadır. Nehir yatağının çamur oluşu nedeniyle, balıklar lezzetsizdir. Kışın büyük miktarda avlanan yılan balıkları tuzlanıp kurutulduktan sonra, tüm Suriye'ye dağıtılmaktadır. Yağmur mevsiminde nehrin göle ulaşması, çok sayıda yılan balığının göle gelmesine imkan vermektedir. Gölde, yılan balığından başka bir cins balık yoktur."

Antakya ile ilgili verdiği bilgiler bundan ibaret olan Parsons, 31 Aralık 1772 tarihinde kuzeye doğru hareketle, Karamut istikametinde yola devam etmiştir.

Suriye ile beraber anılmış olması, ticaret yapıyor olması, bu halkların benzer yaşantılar göstermesinde önemli bir etken olmuş. Avlulu ev tipi, Suriye'de de vardır.

Lieut-Colonel Chesney, R.A.

THE EXPEDITION FOR THE SURVEY OF THE RIVERS

EUPHRATES AND TIGRIS IN THE YEARS 1835, 1836 AND 1837

I.cilt, s.424-428, Londra, 1850

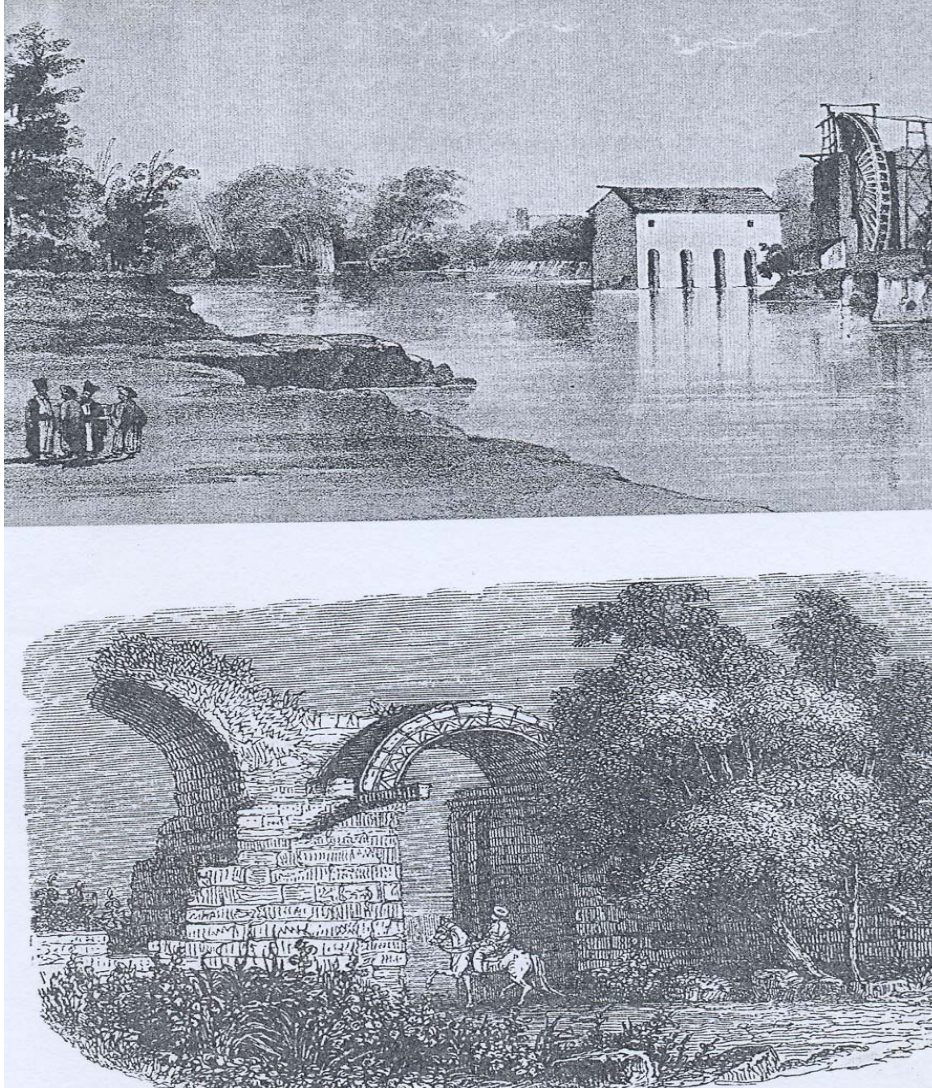
Antakya'yı ziyareti:Ekim 1835

İngiliz hükümeti tarafından, Fırat ve Dicle nehirlerinde bir inceleme ve keşif gezisi yapmakla görevlendirilen heyetin başkanı olan Yarbay Chesney'in Antakya'yı ziyareti, kentin Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın kontrolü altında olduğu yıllara rastlar.

Seyahatnamesinde kentle ilgili iki gravürü bulunur. Chesney, Süveydiye Kapısı'nın Asi üzerinde dört basık kemere oturan Müslüman (Muhammedan) köprüsüne açıldığını belirtirken, köprünün bulunduğu yerde Asi'nin 60 yarda genişlikte olduğunu, nehrin güney yakasında tabakhanelerle köprünün, yukarısında ve aşağısında birkaç su dolabının bulunduğu bahseder. (Chesney bunlara İran Çarkı demiştir.) Değirmen olarak kullanılan ve bazılarının çapı yaklaşık 60 metre olan bu dolapların önünde, kamışlardan yapılmış küçük bentlerin oluşturduğu havuzlarda balık üretildiğini söyler. Modern Antakya'nın eski kentin ancak küçük bir kısmını kapladığından bahseden Chesney, geri kalan kısmını dutluklar, bağlar ve meyve bahçeleri altında olduğunu tekrarlar, Antakya hakkında şunları söyler:

“ ... Kentte birkaç hamam, 1 sinagog, 1 medrese ve 14 cami vardır. Evlerin planı Türk evleri gibidir. Genellikle taş olan bu yapıların, ahşap karkas olan kısımlarının içleri, güneşte kurutulmuş tuğla ile doldurulmuştur. Çatıları, kiremit ile kaplı beşik çatılardır. Portakal ve nar ağaçları ile kaplı avlulardan çıkan merdivenler, üst katlardaki koridora ve balkona ulaşır. Yaz mevsiminde, batıdan esen serin rüzgarı alabilmesi için kapılar ve pencereler, genellikle bu yöne bakarlar. Sokaklar dar ve kirli olup, ortasındaki su yolu vasıtasıyla kısmen temizlenir... ”

Chesney, incelemelerine Beyt-el-Ma (Harbiye) yönünde devam ederek, bu yörenin çarpıcı güzelliğinden, defne ağaçları arasından fışkıran çok sayıdaki pınardan ve yörede gördüğü kalıntılardan bahsederek, bu suların birkaç su değirmenini döndükten sonra defne ağaçları, zakkumlar, mısır tarlaları, dutluklar ve nar bahçelerini geçerek Asi'ye kavuştuklarını söyler. Chesney'in iki gravürü Asi kenarındaki su dolabı ve St. Paul Kapısı (Şekil 4.7.1), arka sayfada görülmektedir.

Şekil4.7.1. İran Çarkı ve Saint Paul Kapısı

W.H.Bartlett, William Purser, Thomas Allom

LA SYRIE, LA TERRE-SAINTE,

L'ASIE MINEURE,etc

Gravürlerin açıklaması: John Carne

İngilizce'den çeviren: Alexandre Sason

I.bölüm,s.60-63, II.bölüm s.75-76, II.bölüm s.11-55

Londra-Paris 1836

Antakya'yı ziyareti: 1836 yılından önce.

Suriye, kutsal topraklar ve Küçük Asya’da bulunan bir çok yerin XIX. yüzyılın ortalarındaki durumunu gösteren , son derece güzel çizilmiş, çok sayıda gravürü içeren bu seyahatnamede, Antakya ile ilgili gravürler de vardır.

Çoğunluğunu, kentin muhtelif açılardan yapılmış görünümünün oluşturduğu ve o tarihlerde Antakya ve çevresindeki yaşayış hakkında detayların işlendiği fevkalade güzel gravürlerin içinde, Antakya’daki bir evin iç avlusunu gösteren ve detaylı açıklamalar yapılan gravür, XIX. yy. Antakya ev hayatını gösteren, çizime dayalı bir doküman olması bakımından hayli ilginçtir.

Seyahatnamede, Girgius Adeeb isimli bir Hristiyan’a ait olduğu belirtilen evin tarifine geçmeden önce, yabancılara gösterilen konukseverliğin, her zaman doğruların bir erdemi olduğu ifade edilirken, “... *bu erdem, onlara varoluşlarından kalan bir miras gibidir.*” denmektedir.

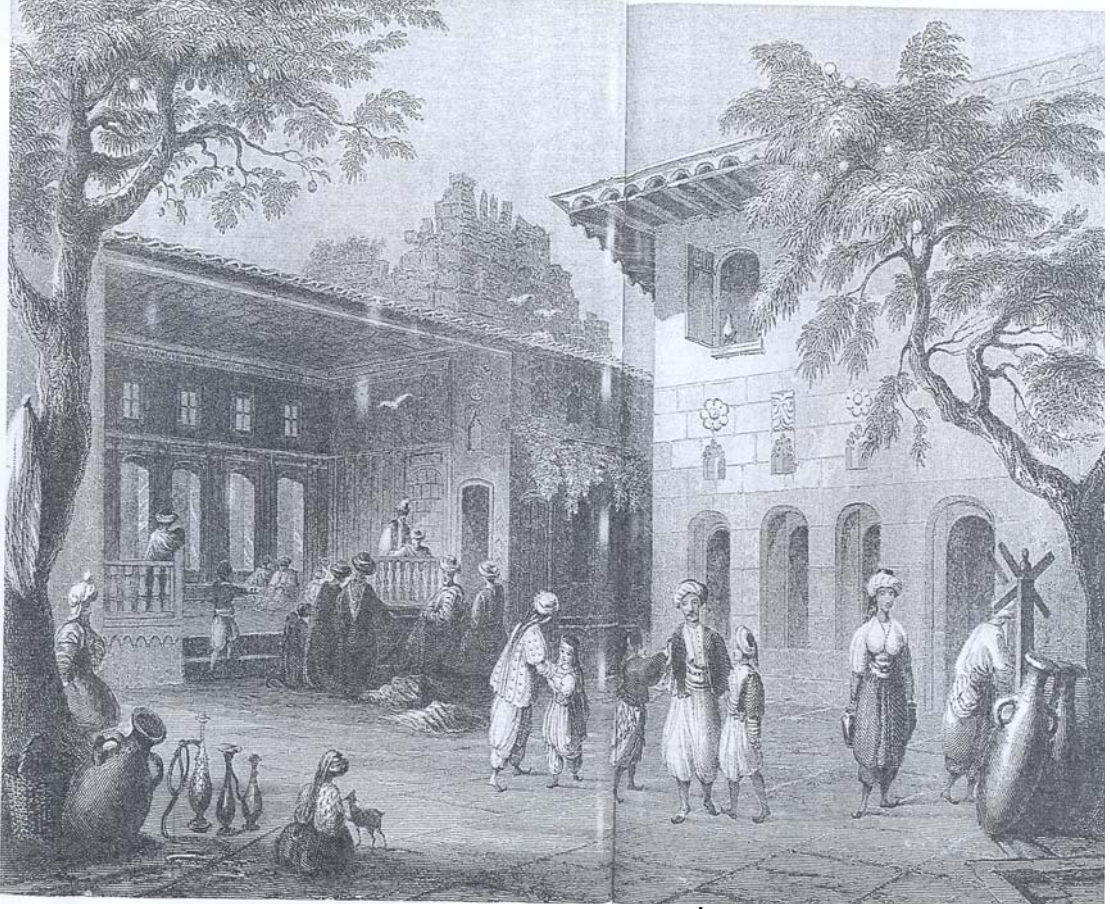
Bu gravürde, bir Antakya evinin mimari elemanları içinde özellikle eyvanı ve harem kitlesindeki kapı- pencere dizeleri ile, pencere üzerindeki kuş takalarını süsleyen rozaslar, taş döşeli avlu ve avluyu çevreleyen yapıların mimari kurgusu ve nispetleri, duvarların taş örgüleri ve yüz elli yıl önceki yaşam, çok güzel betimlenmiştir.

(Şekil 4.7.2)

Gravürün sağ tarafında, ağaç altında çıkığı görülen kuyu, kapının çok yakınındadır. Kuyudan su alan hizmetkarların arkasındaki kitle, evin haremidir. Harem ile dik açı oluşturan evin servis hacimleri, gravürde görülmemektedir. Gayri Müslim olan hizmetkarları kuyudan su doldururken , gravürün ortasında iki çocuğun arasında yer alan kişi, evin kahyası Debro’dur. Ev sahibinin çocukları avluda oynamaktadır. Geri planda eyvanda oturanlara, bir hizmetkar meşrubat götürmektedir. Birkaç tüccar, eyvan korkuluğu önünde elinde çubuğu ile oturan ev sahibi Girgius ile sohbet etmektedir.

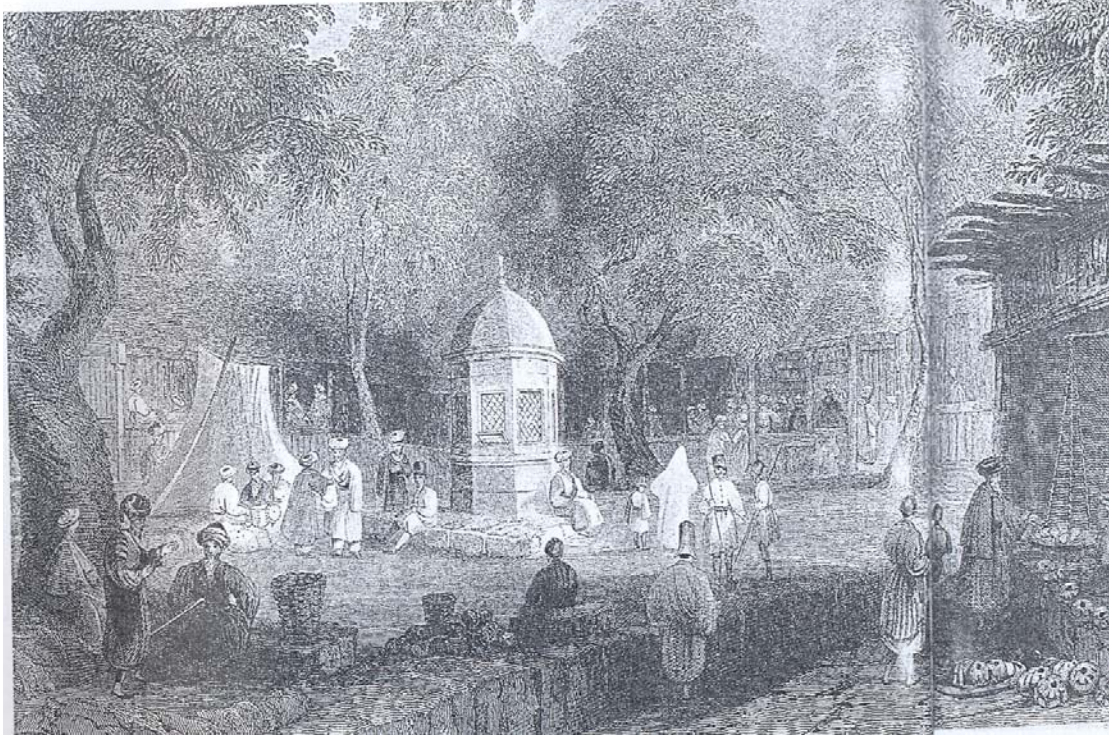
Girgius’un arkasında bulunan köşedeki kapı, misafirlerin yatak odasına giden tarafa açılır. İki büyük limon ağacı, avluya gölge sağlamaktadır.

Seyahatnamede evin mimarisi ile ilgili bu bilgilere ek olarak, hizmetkarlarla çocukların ve çocuklarla oynayan genç kadının kıyafetlerine ait detaylar verilirken, bu evde kalmanın mutluluk olduğu söylenerek gravürün açıklaması tamamlanır.

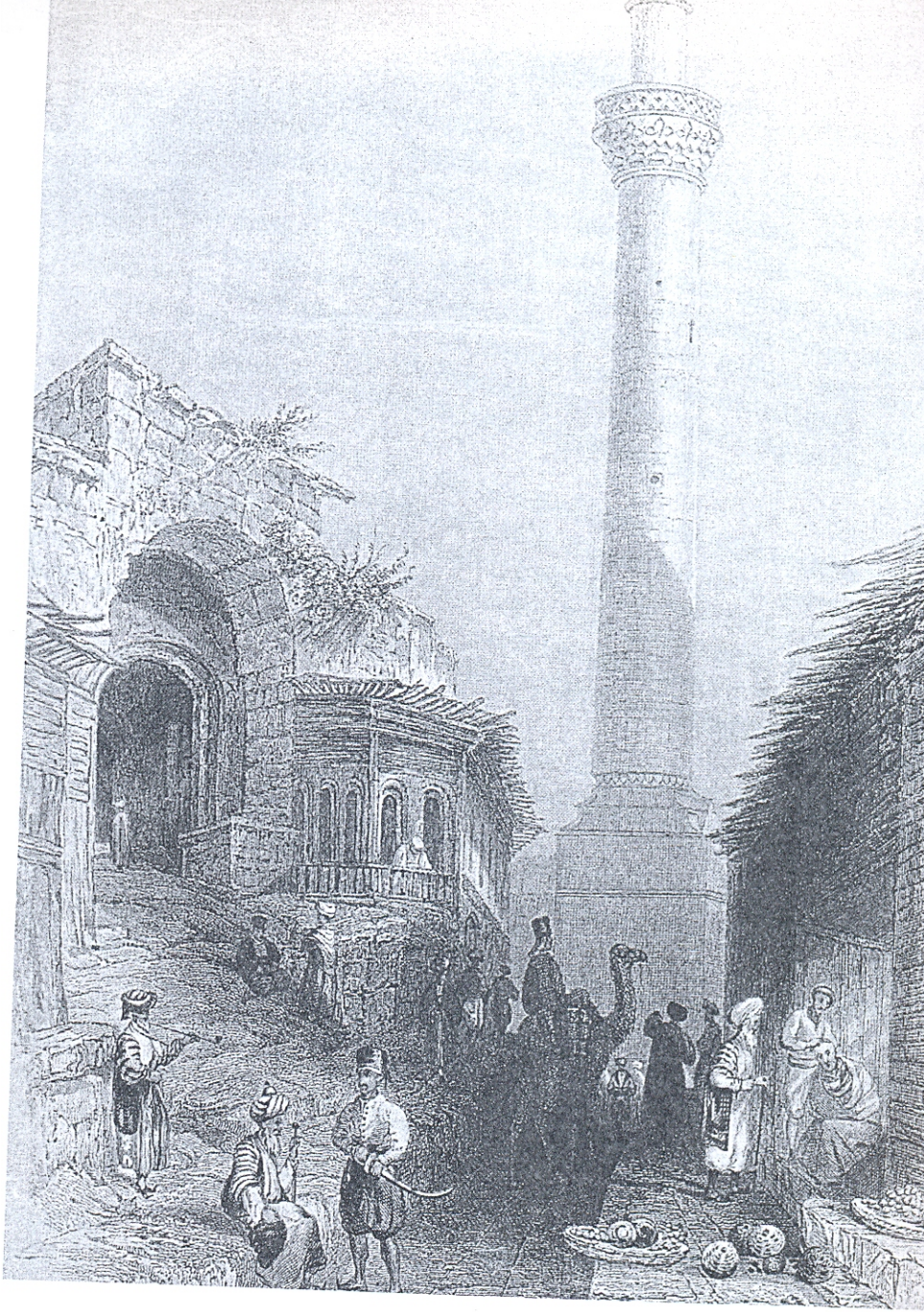
Şekil 4.7.2. Avlulu Ev Gravüründe Süslemeler (DEMİR, 1996)

Aşağıdaki gravürde ise, Çarşı içinde yaşam çok güzel anlatılmaktadır (Şekil4.7.3).

Şekil 4.7.3. Antakya'da Çarşı İçinde Yaşam (DEMİR, 1996)

Bu en son gravürde ise Ulu Cami, yüzyıllardır ayakta, mükemmel taş işçiliği ve heybetiyle, Antakya'nın dar sokaklarından görülmektedir (Şekil 4.7.4).

Şekil 4.7.4. Eski Antakya'da Ulu Cami ve Çevresi (DEMİR, 1996)

4.8. Konuya Ait Görsel Çalışmalar

4.8.1. Eski Antakya Evleri ve Ev Bahçeleri

Eski Antakya evleri ve bahçeleri, Antik Çağ evlerinden biraz daha farklı özelliklere sahiptir. Bunun nedeni, yüzyıllarca farklı kültürlerin egemenliği altında kalmış bu şehrin, zaman içerisinde farklı ihtiyaçlar karşısında değişiklikler gösterme gerekliliğidir.

Antakya eski konut dokusu içindeki evler, mimari tarz bakımından birbirine benzer niteliklere sahiptirler. Genellikle iki katlı olan evlerin, sadece sokağa yansıyan elemanları ile tanınması pek olanaklı değildir. Antakya’da daracık sokaklar, iki taraftan yükselen evlerin sağır duvarları ve avluları ile sınırlandırılmıştır. Fakat bu duvarların arkası, yemyeşil, gölgeli, serin ve ferah avlular ile avlunun çevresine yerleştirilmiş odalarla bezenmiştir.

Eski Antakya evlerinde, konutun sokak ile ilişkisini kuran pencerelere, özellikle avlu katında pek rastlanmaz. Giriş kapısından, mahalli dilde “havuş” denilen ve eski Antakya evlerinin en önemli mekanı olan “avlu”ya girilir. Evin büyüklüğü ve kat adedi ne olursa olsun, avlu daima konutun ana mekanıdır.

Avlular, uzun süren yaz mevsiminde, günlük hayatın büyük bir kısmının geçtiği evin sokak ile ilişkisini kuran, hacimleri birbirine bağlayan, bir toplanma ve dağıtım mekanı olarak “sofa” görevi yapar. Bu üstü açık mekan, Anadolu’nun diğer bölgelerindeki daha çok dikdörtgen kesme taşlarla kaplı olan avlular, yaz günlerinde sık sık yıkanarak, konutun içinde serin bir ortamın yaratılmasına imkan veren, ağaçlarla gölgelenmiş, üstü açık, ferah mekanlardır. Bu bölgenin iklim koşullarına uygun ve oldukça akılcı çözüm oluşturan avlular, bazen mermer veya desenli karo mozaik ya da dökme mozaik ile kaplı olabilirler.

Avlularda genellikle portakal (*Citrus sinensis*), mandalina (*Citrus rediculata*), greyfurt (*Citrus paradisi*), limon (*Citrus sp*), turunç (*Citrus aurantium*), nar (*Punica granatum*), zeytin (*Olea europe*), asma (*Vitis vinifera*), yenedünya (*Eriobotrya japonica*), hurma (*Phoenix dactyliferu*), muz (*Musa cavendishi*), dut (*Morus alba*) ve erik (*Prunus domestica*) gibi meyve ağaçları dikilir. Bunlar arasında çiçek tarhları da yer alır. Büyük avlularda bazen kavak ağacı gibi yüksek bitkilere de rastlanır.

Genelde mutfak kısmına yakın bir yerde bulunan kuyu, sabit bir elemandır. Avluda bulunan bir diğer sabit eleman ise fıskiyeli havuzlardır. Bu havuzların büyüklüğü değişken olup, serinlik verme amacını taşır ve genelde mermerden ya da taştan yapılmışlardır.

Avlunun büyüklüğüne uygun olarak, bir köşede “seki” yer alır. Çok amaçlı olan ve üzeri kesme taş, mermer, desenli veya karo mozaik kaplı olan seki, ailenin günlük hayatı içinde oturma ve yemek köşesi olarak kullanılır. Düğün veya eğlencelerde gelinle damat veya çalgıcılar tarafından da kullanılır.

Gene avlunun uygun bir yerinde, üst katlarla ulaşımı sağlayan merdiven bulunur. Genelde duvara ankastre, masif taş basamaklardan oluşan merdiven, üst katta odaları birbirine bağlayan konsol bir koridora ulaşır. Bu koridor genelde avluya açık bir balkon şeklindedir.

Avlu katındaki odaların pencereleri istisnasız avluya bakar. Üst kattakiler ise avluya veya odaları birbirine bağlayan , avluya açık koridora bakar. Köşe odaların pencereleri ise sokağa bakar.

Eski Antakya evleri, avluları ve bahçeleri ile ilgili örnekleri, resimlerle beraber inceleyelim;

1. Zenginler Mah. Gazipaşa Cad. No: 29- Gazipaşa Caddesi ile Günlü Sokak’ın kesiştiği bir köşe yapısı olan bu ev, avluyu kuzey ve batı yönünden çevreler. Avlu kapısının önünde gölge veren bir yenedünya ağacı bulunur. Avluda da bulunan bu ağacın yanında bir de kuyu vardır (Şekil 4.8.1).

2. Şehitler Mah. Ayyıldız Cd. No: 31- Bu eski avlulu ev, Antakya evlerinin bir avlu etrafında gelişen karakteristik plan şemasını korumaktadır. Avlunun zemini kesme taş döşelidir. Asıl sahipleri evi üçe bölüp kiraya vermişler. Avlu aslında toplam 500 metrekaaredir. Tek katlıdır, bahçesinde mandalina, portakal, yeni dünya ağaçları ile mevsimlik çiçekler bulunmaktadır.

Şekil 4.8.1. Yenidünya ve Asma Ağacıyla Gölgelemiş Avlulu Ev (Orijinal, 2005)

Arka sayfadaki evin pencerelerinin üstlerinde kuş takaları yer almaktadır. Fakat yeşil brandanın altında kaldığından çok net görülmemektedir. (Şekil 4.8.2.) resmin sağ köşesinden dikkatli bakıldığında fark edilmesi mümkündür. Şekil 4.8.3'te zeminle aynı taş döşemesinden yapılan havuz görülmektedir.

Şekil 4.8.2. Avlusu Üçe Bölünen Eski Antakya Evi (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.3. Tabanı Kesme Taş Döşeli, Havuzlu, Eski Antakya Evinin Avlusu (Orijinal, 2005)

3. Ulucami Cad. Yıldız Sk. No: 41- Eski Antakya evlerinin tipik özelliklerini taşıyan avludan çıkan bir merdiven, bir koridora ulaşmaktadır. Bahçesinde asma ağacı ve kenarda mevsimlik çiçekler bulunuyor (**Şekil 4.8.4**). Bu ev, diğerleri gibi avlusuyla birlikte bölünmekle kalmayıp, üzerine bir kat daha beton çıkılmış ve zemindeki kesme taş üzerine karo mozaik döşenmiştir. “Eski Avlulu Antakya Evi” olmaktan çıkarılıp, günümüz evlerine benzetilmiştir.

Şekil 4.8.4. Avludan Yukarı Çıkan Merdiven (Orijinal, 2005)

4. Zenginler mahallesi, Kastal Sokakta bulunan ve iki parçaya bölünmüş eski bir avlulu ev- Bu ev bakımsız sayılmaz ama yapılan yanlış uygulamalar sonucu kimliğini kaybetmiş. Zemin kesme taş döşeliyken, betonla kaplanmış (**Şekil 4.8.5**). Avluda yeşillik olarak sadece asma ağacı ve biraz mevsimlik çiçek bulunuyor (**Şekil 4.8.6**). Evin girişindeki cam fanus, farklı bir uygulama ile ayakkabılık olarak işlev görmekte (**Şekil 4.8.7**).

Şekil 4.8.5. Taş Döşemeli Zemin Üzerine Beton Dökülmüştür (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.6. Kuş Takaları Oldukça Bakımsız Halde Çatının Altındadır (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.7. Cam Fanus Ayakkabılık Olarak Kullanılmaktadır (Orijinal, 2005)

5. Ulucami Caddesi Yıldız Sokakta bulunan bir başka avlulu ev- Yine parçalara ayrılmış durumda. İki katlı bu avlulu eski Antakya evi, tamamen harabeye dönmüş. Çatı neredeyse çökmek üzere olduğundan, büyük tehlike arz etmektedir. Pencere ve kapılarının üzerinde kuş takaları bulunan evin avlusunda her türlü meyve ağacı, karışık bir düzende bulunmaktadır. Limon, portakal, yeni dünya ve erik ağaçları, avluda gelişigüzel ekilmiştir. Şekil 4.8.8’de eski ev ve avlusu görülmektedir.

Şekil 4.8.8. Bakımsız Bir Eski Antakya Evi (Orijinal, 2005)

Bundan sonraki örnekler, restore edilmiş ve kamu malı olarak kullanılan ‘Eski Antakya Avlulu Evleri’nin güzel örneklerindendir. Birtakım kamu kuruluşları kendi bütçelerinden veya valilikten aldıkları destekle bu evleri onarmış ve kullanıma açmışlardır.

6. Kurtuluş Caddesi Gaziler Derneği- Zengin taş süslemeleriyle eski Antakya evlerinin en güzel örneklerindendir. Avluda taşlarla kaplanmış bir seki bulunmaktadır. Avlu katının beden duvarları çok ince taş işçiliğiyle kaplı çeşitli figürler içerir. Cam fanus ve kuş takası gibi karakteristik Antakya evleri avlu süslemelerinin bol olduğu geniş bir evdir (Şekil 4.8.9 ve Şekil 4.8.10).

Şekil 4.8.9. Gaziler Derneği Avlusu (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.10. Cephede Pencerelelerin Altında Kuş Takaları (Orijinal, 2005)

7. Kurtuluş Caddesinde Affan Kahvesinin hemen arkasında bulunan bu ev, sahipleri tarafından çok güzel korunmuş, bakımlı bir eski Antakya avlulu evidir. Ev sahipleri içinde oturmadıkları halde, gelen turistleri ağırlamak ve bu tarz evlerin yok olmasını önlemek amacıyla evi ve bahçesini çok güzel korumuşlardır. Taş kaplama cephede, pencerenin altında kuş takaları belirgindir (Şekil 4.8.11). Diğer taraftan, oldukça büyük olan avlu meyve ağaçları ve çiçeklerle kaplı olup, mandalina, portakal, kayısı, erik ve yeni dünya ağaçlarının süslediği görkemli bir bahçedir (Şekil 4.8.12).

Şekil 4.8.11. Bakımlı Bir Eski Antakya Evi ve Avlusu (Orişinal, 2005)

Evin zemini ve cephe duvarları kesme taşlarla kaplıdır. Pencerelelerin altında kuş takaları ve girişin iki yanında menekşeler bulunuyor

Şekil 4.8.12. Avlusu Ağaçlarla ve Çiçeklerle Dolu Eski Antakya Evi (orijinal, 2005)

Geniş avlunun sol tarafında bulunan seki, menekşe (*viola*) ve pembe gül (*rosa*) çiçekleriyle çevrelenmiştir.

8. Kurtuluş caddesinin en sonunda bulunan bu yapı, tipik bir avlulu ev olmamakla beraber, Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifi tarafından restore ettirilmiş ve kooperatif binası olarak kullanılmak üzere tahsis edilmiş bir binadır (Şekil 4.8.13 ve Şekil 4.8.14). Bu tarz evlerin, hem koruma, hem de kamuya yarar sağlama açısından kullanılabileceğine dair güzel örneklerden biridir. Bu yapının çaprazında, yine ana caddede bulunan, farklı olarak üç katlı bir başka bina, yine kamu hizmetinde bulunulması amaçlı restore edilip kullanıma açılabilir (Şekil 4.8.15).

Şekil 4.8.13. Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifi Hizmet Binası (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.14. Kooperatif Binansın Cumba Çıkıntıları (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.15. Aynı Caddede Kamu Binası Olarak Kullanılabilir Bir Bina Örneği (Orijinal, 2005)

9. Kurtuluş Caddesi, Katolik Kilisesi- İki yıl önce başarılı bir şekilde restore edilen Katolik Kilisesi, dini yapılarda avlunun en güzel örneklerinden biridir. Her iki avluda da portakal, turunç, mandalina, limon, yeni dünya ve erik olmak üzere çeşitli meyve ağaçları bulunmaktadır (Şekil 4.8.16 ve Şekil 4.8.17). Üç tarafı kapalı bir avludan oluşan kilise, girişin sağ tarafındaki bir kapıyla diğer bir avlulu eve açılır (Şekil 4.8.18 ve Şekil 4.8.19).

Şekil 4.8.16. Katolik Kilisesi Avlusu Meyve Ağaçları içindedir (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.17. Avludan Yukarı Çıkan Merdiven Etrafında Meyve Ağaçları (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.18. Kiliseye Bitişik Bir Avlu Meyve Ağaçlarıyla Bezelidir (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.19. Misafirhane Amaçlı Kullanılan Yapının Kapısında Kolonya Çiçeği (Orijinal, 2005)

Yapılan araştırmalar esnasında, Antakya'nın avlulu evlerinin benzerlerine en çok Gaziantep, Kuzey Kıbrıs, Roma ve Barcelona'da rastlandığını görölmüştür. Aslına bakarsanız, Akdeniz ölkelerinin azımsanmayacak derecede büyük bir kesiminde, benzer ihtiyaçlar, benzer ev ve yaşam şekillerinin doğmasına neden olmuştur. En basit örneği ile, avlunun asıl amacı, sıcak yaz mevsimlerinde, serinlik ve içindeki ağaçlar sayesinde gölge vermek amaçlıdır. İkinci ihtiyaç, ki bu Osmanlı költüründen kalmaz; gizlenme- yani ev halkıyla birlikte, rahat hareket etme gayesidir. Çünkü Osmanlı ve Arap költürü, her ne kadar içine kapanık gibi görünse de, aslında ev halkının kendi içinde yaşam tarzı daha rahattır. Bu nedenle avlular, bir anlamda sınır teşkil eder ve dışarıyla ilişkileri sınırlandırır. Sırasıyla diğer yerleşimlerdeki benzer örnekleri aşağıda verilmiştir.

4.8.2. Geleneksel Gaziantep Evleri

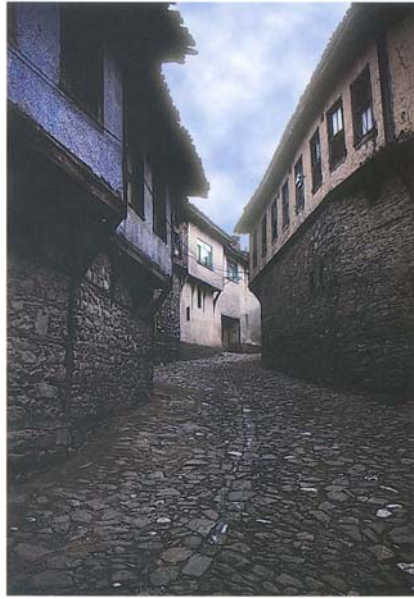
Coğrafi açıdan GAP'ın giriş kapısı kabul edilen ve Türkiye'nin altıncı büyük kenti olan Gaziantep'in kuruluşu hakkında kesin veriler bulunmuyor. Fakat I. Dünya Savaşı yıllarında Almanların yürüttüğü kazıları yöneten Baron Von Openheim'in keşfi ve arkeoloji alanında başarılarıyla eşi Agatha Christie kadar ünlenen arkeolog Sir M.E.L. Mallowan'ın gerçekteştirdiği kazı çalışmaları, bölge halkının İ.Ö. 7000'lere tarihlenen Halaf uygarlığının ilk sakinleri olduğunu söylemektedir (ÇINARLIOĞLU, 1987). Yerleşime ilişkin ilk yazılı bilgilere antik kaynaklarda rastlanır. Gaziantep'in 12 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan ve günümüzde Dölük adıyla bilinen bu bölge, o dönemlerde önemli bir merkezdi. Zaman içinde bugünkü Gaziantep'e kayan yerleşim, bir süre daha Doliche adıyla anıldıktan sonra, Aintab adıyla tarihteki yerini alır. Bu günkü Gaziantep'in oluşmasında iki önemli olay rol oynar; birincisi, kent yerleşiminin çekirdeği olarak kabul edilen Antep Kalesi'nin inşası, ikincisi ise Selçuklu Türkmenlerinin bölgeye yerleşmesidir. 1517 yılına kadar kısa sürelerle farklı beyliklerin yönetimleri altında kalan bu yerleşim bölgesinin Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarına katılmasıyla, 400 yıllık yeni dönem başlamış olur (ÇINARLIOĞLU, 1987).

Her şehirde olduğu gibi, bu şehirde de kent karakterini oluşturan ana yapı, konut yapılarıdır. Yapıların bölgeye özgü olmasını sağlayan etkenler, topografik durum, iklim, bitki örtüsü ve sosyal nedenler olarak sıralanabilir. Gaziantep'in kent imajını oluşturan

yapılar ile, bu yapıların bir araya gelerek oluşturdıkları doku, Kuzey Mezopotamya geleneğini sürdüren tipik bir İslam kenti dokusu olarak da tanımlanabilir: **Bir dini yapı etrafında gelişmiş sokaklar ve yüksek duvarlar arkasına gizlenmiş avlulu yapılar.** İklimin sıcak olması nedeniyle , açık alanlarda gölge mekanlara duyulan ihtiyaç, **yolların dar**, yapıların ise yollara gölge verecek şekilde konumlanmasına sebep olmuştur (Şekil 4.8.20). Sokaklara gölge vermek ve hava akımını sağlamak amacıyla yapılan kabaltılar ise (cumba benzeri yap -ki bu yapılar Antakya evlerinde de mevcuttur), sokak perspektifinde sürpriz gölgeli mekanlar oluşturur (Şekil 4.8.21). Geleneksel Antep evleri, yüksek duvarlar arasında, dış mekanlardan mümkün olduğunca soyutlanmış avlular etrafında gelişmiş yapılardır (ÜNAL, Z., 1995).

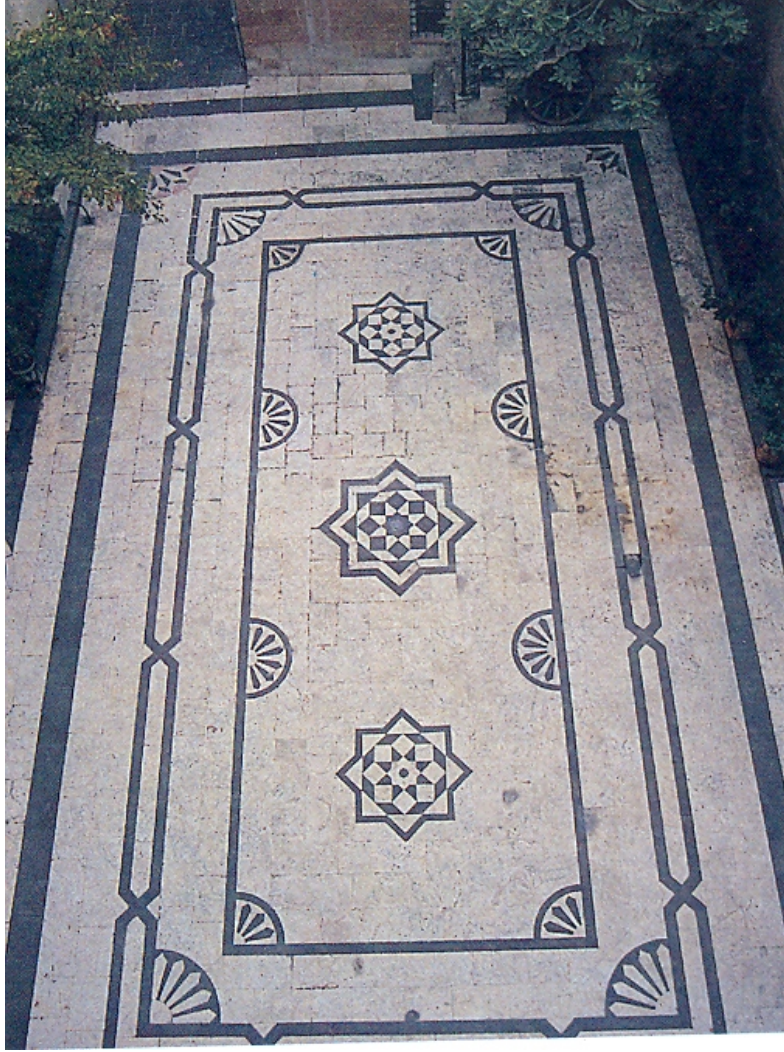

Şekil 4.8.20. Dar Sokaklarıyla Eski Gaziantep Evleri (ÜNAL, 1995)

Şekil 4.8.21. Eski Taş Döşeli Sokaklarda Cumbalı Evler (ÜNAL, 1995)

Genelde iki katlı olan evlerin zemin katta sokak ile bağlantısı, avluya açılan geniş bir kapıyla gerçekleşir. Yörede hayat olarak adlandırılan avlunun etrafında hazna, mutfak, tuvalet gibi servis mekanları yer alır. Sıcak aylarda tüm günün genelde avluda geçmesi ve kadınların yaşamlarını ev içinde geçirmeleri yüzünden, bezemeli, renkli taş döşemeleri (Şekil 4.8.22), ortada yer alan havuzu ve çiçekleriyle hayatta adeta küçük bir tabiat parçası yaratılmaya çalışılmıştır (Şekil 4.8.23).

Şekil 4.8.22. Motifli Eski Taş Döşemeli Zemin (ÜNAL, 1995)

Antik Çağ Antakya evlerinde zemin ve duvarlar mozaiklerle kaplıydı. Eski Antep evlerinde ise mozaik yerine zeminde kesme taşlarla süslenmiş motifler bulunmaktadır

Şekil 4.8.23. Avludan Çıkan Merdiven (ÜNAL, 1995)

Eski Gaziantep evlerinin birinden, avludan üst mekanlara çıkan merdiven görüntüsünden belli olduğu gibi, geleneksel avlulu Antep evleri, neredeyse Antakya avlulu ev örnekleriyle tıpa tıp aynıdır. Bu benzerliklerin nedeni, benzer iklim ve bitki örtüsü, benzer yaşam tarzı ve ortak kültür mirasıdır.

4.8.3. Kuzey Kıbrıs'taki Benzer Evler ve Dini Yapılar

Kıbrıs Adası, konum olarak Türkiye'nin en güneyinde yer alır. Kıbrıs'ın sivri burnu Dip Karpaz, neredeyse İskenderun'dan kopmuş ve sürüklenmiş gibidir. Gerçekten de, iklimi ile de Antakya ve İskenderun ile büyük benzerlikler taşır. Kıbrıs'ta M.Ö. 15. yy'dan Eskiçağ sonuna kadar birkaç kez Mısır, Hitit, Aka, Dor, Fenike, Asur, Pers, İskender, Roma, Bizans; daha sonra da Ortaçağda İngiliz, Templer Şövalyeleri, Kudüs Lüsiniyenleri, Venedik, Arap Müslümanları ve Osmanlı hakimiyetine rastlanır. İngilizler adayı kısa süre sonra geri alırlar ama, bu kez de Kudüs'ten gelen Lüsiniyenler'e satarlar. Böylece yaklaşık 100 yıl, Lüsiniyen ve bir ara Venedik ve Ceneviz etkileri devri yaşanır (DORA, 1998).

Yine dar sokaklar, avlular, iki katlı yapılar Antakya ile benzerlikler gösterir (Şekil 4.8.24 ve Şekil 4.8.25). Antep evlerinde olduğu gibi, burada da Antakya evlerini görmek mümkün. Bunun bir nedeni de, aynı uygarlıkların işgali altında kalmış olmalarıdır. Örneğin, Mezopotamya uygarlığı, Mısır hakimiyeti, Roma ve Bizans hakimiyeti, Haçlı seferleri, ve sonunda Osmanlı hakimiyeti de, buralarda kendisini göstermiştir.

Şekil 4.8.24 Lefkoşe Sokakları Eski Antakya Ulu Cami Gravürüyle Benzetilmektedir (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.25. Kıbrıs'ın Dar Sokakları ve Cumbalı Evleri (Orişinal, 2005)

Bir diğerk dikkatini çekmek istediğim nokta da, dini yapılarıdır. Kiliselerde de avlular bulunmaktadır. Aynı zamanda, kilise yapılarındaki , özellikle de Kıbrıs-Magosa'da Lala Mustafa Paşa Camisi olarak hizmet veren kilise ile, Barcelona'daki Saint Eulalia Katedrali arasındaki benzerlik inanılmazdır (Şekil 4.8.26). Sadece Barcelona ile değil, Antakya'da Saint Pierre Kilisesi ile de benzerlikler görmek mümkündür. Antakya'daki kilise, dünyada Hristiyanlığın yayıldığı merkezdir. Belki de bu nedenle çok iyi korunmuştur (Şekil 4.8.33). Fakat Kıbrıs-Girne'deki kilise için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir (Şekil 4.8.34). Yine de, aralarındaki benzerlikler, bize, ortak kültürümüzün ne kadar geniş olduğunu kanıtlamaktadır.

4.8.4. İspanya’da Benzer Yapı Örnekleri

Şekil 4.8.26. Saint Elulia Katedrali (SARAGOSA, 1996)

Barcelona’daki Saint Elulia Katedrali dış cephe görünümü. Kıbrıs-Magosa’da bulunan Lala Mustafa Paşa Camisi ile tamamen aynı süslemelere sahiptir ve burada olduğu gibi, Magosa’da da bu dini yapının önünde büyük bir meydan bulunmaktadır.

Ayrıca, bu katedralin içindeki kemerlerle, Lefkoşe’de Selimiye Camisi’nin kemerleri benzer işçilikle yapılmış ve çapraz tonozlar kullanılmış, taşıma sistemi de benzer hesaplamalarla yapılmıştır (Şekil 4.8.27 ve Şekil 4.8.28).

Şekil 4.8.27. Saint Elulıa Katedrali İç Görünümü (SARAGOSA, 1996)

Şekil 4.8.28. Lefkoşe Selimiye Cami Görünümü (ORJİNAL, 2005)

Lefkoşe’de bulunan mahkeme binasının avlusu, kamu binalarında da avluya verilen değeri gözler önüne sermiştir (Şekil 4.8.29). Bu avlunun aynısını, yine Barcelona’daki Saint Elulia Katedrali’nde görmek mümkündür (Şekil 4.8.30).

Şekil 4.8.29. Lefkoşe, Mahkeme Binası Avlusu (ORJİNAL, 2005)

Şekil 4.8.30. Barcelona Saint Elulia Katedrali Avlusu (SARAGOSA, 1996)

Yine dikkatli bakıldığında, Antakya'daki Saint Pierre Kilisesi'nin ön cephesi üzerindeki yıldızlı süslemelerin (Şekil 4.8.31), Kıbrıs Girne'de harabe halinde bulunan kilisenin süslemelerinin aynı olduğu görülebilmektedir (Şekil 4.8.32).

Şekil 4.8.31. Antakya'da Saint Pierre Kilisesi (Orijinal, 2005)

Şekil 4.8.32. Kıbrıs Girne'de Harabe Halindeki Kilise (Orijinal, 2005)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, eski Antakya avlulu evlerini ve ev bahçelerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin incelenmesidir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında sadece Antakya avlulu evlerinin bahçeleri değil, Gaziantep, İspanya ve Kıbrıs'a uzanan Akdeniz kıyı şeridinde bazı bahçe ve mimari özelliklerin karşılaştırılması da yapılmıştır.

Bu karşılaştırmanın sonucunda tarihi ev bahçelerinde söz konusu örneklerle Antakya avlulu ev bahçelerinin çok yönlü ortak özellikleri olduğu ortaya konulmuştur. Bunun nedeni gayet açıktır. Daha önce de belirtildiği gibi, Antakya, tarihi boyunca dört defa başkent olmuş, Roma devrinde de altın çağını yaşamış, son derece stratejik bir şehirken, Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra önemini yitirmiş bir kasaba haline gelmiştir. Yani tarihi boyunca onlarca medeniyetin sahne aldığı, onlarca kültürün beşiği olmuş bir şehir olarak, kendine has bir kültür oluşturmuş ve bunu korumuştur. Bu nedenle, Antakya'da hem Gaziantep'in, hem İtalya'nın, hem İspanya'nın, hem Suriye'nin, hem de Kıbrıs'ın mimari özellikleri benzerlikler göstermektedir. Bu benzerlikler bazen şaşırtıcı düzeye ulaşabilmektedir. Öyle ki; İtalya'nın dar sokaklarında dolaşırken, bir anda kendinizi Antakya'da hissetmeniz mümkündür. Neredeyse insanların görüntüleri bile aynıdır.

Yine Suriye'de Halep çarşısı gezisi sırasında ya da dar sokakları ve kesme taş yapıları ama en önemlisi de avluları görünce şaşırtıcı bir benzerlikle karşılaşmak olasıdır. Bu benzerlik iklimin etkisi ile bahçelerde kullanılan bitkilere de yansımıştır. Bu bağlamda avlulu ev bahçelerinde görülen meyve ağaçları bile aynı denilebilir. Antakya avlulu evlerinde sıkça görülen portakal, mandalina, limon, yeni dünya, asma ağaçları ve yine avlu girişlerinde kolonya çiçeği gibi bitkilerin tüm söz konusu bahçeler için ortak olduğu görülmüştür. Yine ortak özellikler anlamında mimari yapılarda köşelerde üst mekanlarla irtibatı sağlayan merdivenler ve ortada mutlaka birer havuz, ortak kültürün göstergeleridir.

Kıbrıs'ta da yaşam tarzı ve dar sokaklar, avlulu evler, yine insana Antakya'yı anımsatmaktadır. Avlular yine Suriye'deki ya da İtalya'daki evlerle tıpa tıpa aynıdır.

Avlulu evlerde yaşayan insanların yaşam tarzları bakımından da son derece benzerlik gösterdiği gözlenmiştir. Yazın akşam yemeğinin mutlaka avluda yenmesi, kahvelerin avluda içilmesi, komşular ve akrabaların yine avluda toplanması, ortak sosyal yaşam özellikleri olarak görülmektedir.

Benzer iklim özellikleri, benzer evlerin ve sokakların meydana gelmesinde etkili olmuş; sıcakta gölge versin diye sokaklar dar, yaz mevsiminde evin içerisinde kalmamak için evler avlulu, serinlik versin diye avlular ağaçlı ve havuzlu yapılmıştır.

Antakya'nın tarihi süreç içerisinde farklı uygarlıkların hakimiyeti altında kalmış olması, din ve kültür çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Bu da, beraberinde dinlere olan hoşgörü ve saygıyı getirmiştir. Bunun sonucu olarak birbirine çok yakın mesafelerde inşa edilmiş farklı dinlere ait ibadet yerleri görmek mümkündür (Şekil 5.1). Aynı zamanda farklı dinlere ait bu ibadethanelerin mimari yapısında da benzerlikler görülmektedir. Buna örnek olarak, Magosa'daki Lala Mustafa Paşa Camisi'nin cephesi ile, Barcelona'da Saint Elulia Katedrali'nin dış cephesinin aynı olması örnek gösterilebilir. Yine Antakya'da Saint Pierre Kilisesi ile, Girne'deki harabe kilisenin giriş cephesi aynıdır.

Günümüz Antakya'sında avlulu evlere ve bunların korunmasına gereken önemin verilmediği görülmektedir. Söz konusu evler genellikle kaderine terkedilmiş ya da kentin varoşları durumundadır. Buna karşın, Avrupa ülkelerinde benzer özellikleri taşıyan tarihi evler ve diğer yapılar ya turizm amaçlı kullanılmakta, ya da restore edilerek kamu binası olarak hizmet vermeleri sağlanmaktadır.

Benzer restorasyon çalışmaları Antakya'da son derece azdır. Gaziler Derneği, eski bir Antakya evini alıp, kendi imkanlarıyla restore etmiş ve dernek olarak kullanıma açmıştır. Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifi, eski bir Antakya evini restore ettirip kooperatif binası olarak hizmete açmıştır. Saray Caddesi'nde bir ev, "Saklı Ev" adı altında bir lokanta olarak hizmet vermektedir. Ayrıca Mimarlar Odası, Valilik izniyle yine eski bir Antakya evini alıp, kendi imkanlarıyla restore etmiş ve kullanıma açmıştır.

Unesco'nun finanse ettiği benzer bir örnekte, Abu Simbel Tapınağı, binlerce parçalara ayrılmış, sonra da bulunduğu yerden 60 metre yükseğe taşınarak baraj suları altında kalması engellenmiştir. Yerel geçmişimize baktığımızda, içinde bulunduğumuz

yıl içinde, Fırat nehrinin suları altında kalacağı kesinleşen Hasankeyf antik kenti ve içinde bulunan tarihi hazinelerimiz için hiçbir çaba harcanmadığını rahatça görebiliriz.

Şekil 5.1. Kùltürlerin Kardeşliğı (Orijinal, 2005)

İtalya'nın Pisa kentinde bulunan eğik duran Pisa Kulesi, bir mühendislik hatası sonucunda her yıl biraz daha eğilmektedir. Uzmanlar, bu eğilme sonucunda kulenin tamamen yıkılmasını engellemek amacıyla, büyük masraflar harcayarak, yapıyı kurtarmayı hedeflemektedirler. Oysa Antakya'da 1973 yılında, Büyük Roma medeniyetinden miras kalan tarihi Cleopatra Köprüsü, bilinçsizce yıkılmış ve yerine bugünkü Ata Köprüsü inşa edilmiştir.

Sadece köprüleri yıkmakla kalmayıp, tarihi eserlerimizin yurtdışına kaçırılmasına göz yumulması da yapılan hatalar arasındadır. Örneğin araştırma konusunda Antik Çağ Döneminde bahsedilen 'Avlulu Ev'de bulunan 'Paris'in Yargılanması' isimli mozaik, buradan Amerika'ya kaçırılmış olup, şu anda 'Baltimore Müzesi'nde sergilenmektedir.

Burada yapılması gereken, aslında öyle büyük maliyetler getirecek kadar fazla bir çaba değildir. Bu türde eski avlulu evlerin, restore edilerek, yeniden, kamuya hizmet amacıyla kullanıma açılması, bu evleri kurtarmanın en etkili yolu olarak gösterilebilir.

Bu tarzda bir çalışmayı, Mimarlar Odası Antakya Temsilciliği yapmaya başlamıştır. Henüz yaygın olmamakla beraber, Kurtuluş Caddesi boyunca sıralanmış eski Antakya evlerinin kent dokusu içinde korunmayı planlanmakta ve bir anlamda turizm amaçlı kullanım hedeflenmektedir.

Bu çözümlerin yanında, Üniversitemizle ortak işbirliği içinde olunup, çeşitli projeler üretilir. Yaz okullarında gönüllü öğrencilerle çalışmalar yapılabilir. Bu ve benzeri düşüncelerin, eski Antakya evleri ve ev bahçelerini korumak amacıyla etkili olabileceği düşünülebilir.

KAYNAKLAR:

- ANONİM, 1973. **Hatay İl Yıllığı**. s. 44, Antakya.
- , 1995. **Yurt Ansiklopedisi**. fasikül 61, .3371, Ankara.
- ARAN, S., 1972. **İnsan Peyzaj İlişkileri**, Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı ders Kitabı Yayın No: 2, Ankara..
- BARTLETT, W.H., 1836. **La Syrie, La Terre-Sainte, L'asie Mineure, etc.** I.bölüm,s.60-63, II.bölüm s.75-76, II.bölüm s.11-55 , Londra-Paris.
- ÇÖLAŞAN, Ü., 1970. **Türkiye iklim Kılavuzu**. Ankara.
- DEMİR, A, 1996. Çağlar İçinde Antakya, Akbank yayınları, İstanbul
- DİKOLCAY, O., 1992. **Tarihi Bahçelerde Peyzaj Planlama İlkeleri**, Adana.
- DORA, R., 1998. **Kıbrıs'tan izlenimler**. Art Decor Dergisi, yıl:1998 (sayı:67), sayfa:118-126, İstanbul.
- DOWNEY, G., 1961. **Ancient Antioch**. Princeton Üniversitesi Basımevi, Amerika.
- , 1963. **A History of Antioch from Seleucus to Arab Conquest** , Princeton Üniversitesi Basımevi, Amerika.
- GROUSSET, R, 1934. **Historie des Croisades et du Royaume Franc de Jerusalem**, Paris.
- JACQUOT, P., 1931. **Antioche-Centre de Tourisme**. Antakya Turizm Komitesi Yayını, Antakya.
- KESKİL, S., 1964. **Hatay Müzesi Rehberi**. M.E.B. Eski eserler ve Müzeler Gn. Md. Yayınlarından, SeriV. Sayı:7, Ankara.
- KOMROFF, M., 1928. **Contemporaries of Marco Polo**. Newyork.
- LEVİ, D., 1947. **Antioch Mosaic Pavements**. Princeton Üniversitesi Basımevi, Amerika.
- LİEUT-COLONEL CHESNEY, R.A., 1850. **The Expedition For The Survey Of The Rivers Euphrates And Tigris in The Years 1835, 1836 and 1837**. I.cilt, s.424-428, Londra..
- MARTIN, R., 1956. **L'Urbanisme dans la Grece Antique**. A.J.Picard Cie Yayını, Paris.
- MUHAMMED, E., 1983. **İbni Batuta Seyhatnamesi**. Üç Dal Neşriyat,Cilt I-II, s. 51, İstanbul.

- NAUMANN, R., 1975. **Eski Anadolu Mimarlığı**. T. T. K. Yayınları, Ankara..
- PARSONS, A., 1808. **Travels in Asia and Africa, Including a Journey From Scanderoon To Aleppo and Over The Desert To Bagdad and Bussora**. Londra .
- SARAGOSA, A., 1996. **Art and History of Barcelona**, C.E. Bonechi yayınları, İtalya.
- SÖKMEN, T.,1978. **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi, Ankara.
- STILLWELL, R., 1961. **Houses of Antioch,Dumbarton Oaks Papers**. Washington D.C.
- USMAN, M., 1958. **Antik Devir Küçük Asya Evleri**. İ.T.Ü.Mim.Fak.Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL, Z., 1995. **Geleneksel Antep Mimarisi**. Art Decor Dergisi, Yıl:1995, (Sayı:36): sayfa 71-75, İstanbul.
- WRIGHT, T., 1848. **Early Travels in Palastine**. Londra.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Antakya’da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi burada tamamladıktan sonra 1994 yılında Kuzey Kıbrıs’ın Lefkoşe kentinde Yakın Doğu Üniversitesi’nde mimarlık öğrenimime başladım. 1999 yılında mezun olduktan sonra, babamla beraber inşaat-mimarlık –mühendislik şirketimizde hem mimar, hem de plastik doğrama fabrikası yöneticisi olarak iş hayatına atıldım. Bu arada, Mustafa Kemal Akbay İlköğretim Okulunda iki sene, Fevzi Çakmak Lisesi’nde de bir yıl İngilizce öğretmenini olarak çalışmaya da devam ettim. 2004 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi , Ziraat Fakültesi , Peyzaj mimarlığı dalında yüksek lisans öğrenimine başladım. Halen aile şirketimizde yönetici ve mimar olarak çalışmaya devam etmekteyim.